

Univerzita Palackého v Olomouci
Fakulta tělesné kultury

ETICKÉ PRINCIPY ANTICKÝCH HER VE SPORTU

Diplomová práce
(bakalářská)

Autor: Richard Czuczor, Rekreologie - Management volného času

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Němčík

Olomouc 2014

Bibliografická identifikace

Jméno a příjmení autora: Richard Czuczor

Název diplomové práce: Etické principy antických her ve sportu.

Pracoviště: Katedra společenských věd v kinantropologii

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Pavel Němčík

Rok obhajoby diplomové práce: 2014

Abstrakt:

Bakalářská práce se zaměřuje na etiku a fair play ve sportu. Jedním z cílů práce bylo pomocí historických pramenů shrnout vývoj olympijských her, prozkoumat ideály a myšlenky olympismu a jejich realizaci v antice, ale také vliv olympismu na další vývoj sportu. Dalším cílem bylo poznatky a fakta týkající se fair play ověřit pohledem současného sportovce nebo sportovního diváka. Teoretická část bakalářské práce spočívá v částečném historickém výzkumu, prostřednictvím odborné literatury. V empirické části jsem provedl průzkum pomocí dotazníku. Hlavní výzkum byl zaměřen na zjištění názoru respondentů a jejich postoj k fair play ve sportu. Většina dotázaných sdílí názor, že fair play by mělo být přirozenou součástí jakéhokoli sportu.

Klíčová slova: etika, sport, fair-play, olympijské hry, kalokagathia, antika

Diplomová práce byla zpracována v rámci řešení výzkumného grantu MŠMT No. 2121.
Souhlasím s půjčováním diplomové práce v rámci knihovních služeb.

Bibliographical identification

Author's first name and surname: Richard Czuczor

Title of the master thesis: Ethical principles of the ancient games in sport.

Department: Department of Social Sciences in Kinanthropology

Supervisor: Mgr. Pavel Němčík

The year of presentation: 2014

Abstract:

This bachelor's thesis focuses on the ethics and fair play in sports. One of the thesis goals was to sum up the development of the Olympic Games with the help of historical sources, study its ideals and thoughts considering their realization in ancient times but also explore the impact the Olympic Games carried to further development of sports. Another aim was to verify the sense and knowledge of fair play through the eyes of today's sportsman or sport audience. The theoretical part of this thesis consists of partial historical research via professional literature. The empirical part has been done with the help of questionnaire. The main focus of this research was to learn the responders' opinion and attitude to fair play in sports. Majority shares the opinion, that fair play should be a natural part of any sport.

Keywords: ethics, sport, fair play, olympic games, kalokagathia, antiquity

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně pod vedením Mgr. Pavla Němčíka, uvedl všechny použité literární a odborné zdroje a dodržoval zásady vědecké etiky.

V Olomouci 28. dubna 2014

.....

Děkuji Mgr. Pavlu Němčíkovi za pomoc a cenné rady, které mi poskytl při zpracování diplomové práce. Dále děkuji všem trenérům, sportovcům i ostatním respondentům za vyplnění dotazníku.

OBSAH

ÚVOD	8
PŘEHLED POZNATKŮ	9
1 DEFINICE POJMŮ	9
1.1 Etika	9
1.2 Sport	10
1.3 Fair play	11
2 OBDOBÍ ANTIKY	12
2.1 Z historie starověkého Řecka	12
2.1.1 Sparta	13
2.1.2 Athény	14
2.1.3 Olympijské báje	15
2.2 Historie olympijských her v období antiky	16
2.2.1 Průběh her a jejich pravidla	19
2.2.2 Kalokagathie	22
2.2.3 Narušení olympijských řádů	24
3 OD STŘEDOVĚKU K NOVODOBÝM HRÁM	26
3.1 Počátky křesťanství a sport	26
3.2 Ideál rytířství	29
3.2.1 Vznik rytířství	29
3.2.2 Rytířská výchova	29
3.2.3 Rytířské turnaje	31
3.2.4 Návrat k antickému ideálu	32
4 NOVODOBÉ OLYMPIJSKÉ HRY A SOUČASNÝ SPORT	34
4.1. Začátky obnovy olympijských her	34
4.1.1 Baron Pierre de Coubertin	34
4.1.2 Mezinárodní kongres	35
4.2 Novodobé olympijské hry	36
4.2.1 První novodobá olympiáda	36
4.2.2 Krátce o dalších hrách	37
4.3 Současný sport	37
4.3.1 Ekecheiria a kalokagathie	37
4.3.2 Fair play	38

CÍLE A ÚKOLY PRÁCE	41
Hlavní cíle	41
Dílčí cíle	42
METODIKA	43
VÝSLEDKY	44
Hlavní výzkum	44
Dílčí výzkum	46
DISKUSE	55
ZÁVĚR	57
SOUHRN / SUMMARY	58
REFERENČNÍ SEZNAM	59

ÚVOD

Etika ve sportu – téma, které skýtá několik úskalí. Jedním z nich je i jeho rozsáhlost. Náplní této práce není etika samotná, nýbrž etické principy obsažené ve sportu a ve sportovním chování. Chtěl jsem zjistit, za jakých okolností vznikl tzv. „olympijský duch“, který by měl tyto principy charakterizovat. Také mne zajímalo, jak byla tato myšlenka, jejíž původ je ve starověkém Řecku, uváděna do praxe.

Tak jako v minulosti, i dnes je toto téma velice aktuální a atraktivní, a je rozebírané v různých kruzích, z různých pohledů a postojů. Ke zpracování tohoto tématu mne vedlo časté rozhořčení, které prožívám při sledování sportovního utkání, způsobené použitím nepovoleného zákroku, faulu nebo neférového jednání sportovců. Pokaždé si kladu otázku *proč to ten hráč udělal?* A právě toto „proč“ se stalo pro mne impulsem prozkoumat fair play a etické principy ve sportu, nejen z filozofického hlediska, nýbrž také z pohledu historického.

Rozhlédneme-li se kolem sebe, můžeme vidět, jak jednotlivci i společenské skupiny opouštějí základní morální hodnoty a preferují sebe sama na úkor druhých. A ani ve sportu toto jednání není neobvyklým jevem. Jenže, co je pro jednoho člověka morálně v pořádku, pro jiného může být zcela nenormální a nepřípustné, nebo přinejmenším nevhodné. Chtěl bych podotknout, že tato práce nemá mít moralizující charakter. Předmětem mého výzkumu je shromáždění historických faktů o dějinách olympijských her, sportu a sportovních klání, a také zjištění názorů současného sportovce nebo sportovního diváka na danou tematiku. Podíváme se na původ fair play a různých etických kodexů, posléze na jejich aplikaci jak v různých historických obdobích, tak i v současnosti.

PŘEHLED POZNATKŮ

Než začneme s přehledem historických souvislostí, vývojových stádií fair play a různých etických principů ve sportovní oblasti, chtěl bych úvodem uvést několik definic klíčových pojmů této práce. Klíčová slova a jejich původní význam nám mohou posloužit jako odrazový můstek k zamyšlení nad problematikou, kterou se tato práce zabývá.

1. DEFINICE POJMŮ

1.1. *Etika*

Vymezit pojem etika je nelehký úkol, neboť samotné téma je velice široké. Pokud ale porozumíme definici etiky v té nejobecnější formě, poskytne nám základ k proniknutí do tématu. Etiku nebo mravnost chápe mnoho lidí rozličnými způsoby a pro každého jedince znamená etika trochu něco jiného, i když se můžeme domnívat, že všeobecně se etika chápe jako slušné chování, dodržování morálních hodnot atd. Ovšem nyní chci zanechat domněnky a podívat se na definice etiky z hlediska odborného.

Etika se zabývá tím, co je správné a co nesprávné; zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, kterými se je snaží odůvodnit... Není snad oblasti života, do níž mravní rozhodování nějak nezasahuje, a stejně neexistuje oblast života, ve které by se etika nedala uplatnit (Thompson, 2004, 11).

Pro tuto práci je důležitý předpoklad, že v každé oblasti lidského konání, tedy i ve sportu, se dá etika uplatnit. A také, že bychom i ve sportu měli hledat hodnoty, které vedou ke spravedlnosti a štěstí.

Anna Hogenová (2009,17) vysvětluje, že „mnoho lidí je přesvědčených, že etika jako věda není nic jiného než soubor pravidel a norem, které je třeba se naučit memorovat, a tím se stáváme etickými lidmi. Tento, velmi rozšířený omyl, se nachází jak ve výchově, tak v umění a také ve sportu. Mnoho jich také tvrdí, že je třeba sankciovat prohřešky tvrdším způsobem, a tím se naučíme chovat eticky. To je také omyl!“ V této souvislosti Hogenová (2009, 17) cituje sv. Augustina: „Nestačí jen pravdu znát, pravdu je třeba milovat.“ Autorka si ve svém článku klade otázku: „Jak učinit člověka bytostí etickou?“ Již pouze tato otázka v sobě skýtá veliké téma, kterým se ovšem nyní nebudeme zabývat. Pro tuto práci jsou důležité souvislosti mezi etikou a sportem. Proto ocituji úryvek autorčiny odpovědi na výše uvedenou, otázku: „Výchova, umění i sport vycházejí ze stejného pramene. Etické je to, co je nejen dobré o sobě, ale co je současně chtěno, co je potřebováno, co je zacílením lidské, bezprostřední i zprostředkované praxe“ (Hogenová, 2009, 22).

A toto tvrzení nás vrací zpět k prohlášení v úvodu. To, co je správné a vhodné u jednoho člověka, nemusí být správné pro druhého. Proto se chci odpoutat od hodnocení názorů, postojů a morálky jednotlivců a chtěl bych se zaměřit na etiku – pravidla chování dané a uznávané celospolečensky. Zde zapadá hodnocení dodržování pravidel určité hry a fair play při sportovních utkáních. Ty lze objektivně posuzovat. Co ve většině případů posuzovat nelze, jsou pohnutky jednotlivých hráčů tato pravidla porušovat a ve hře používat nedovolené zákroky.

1.2 Sport

Původní význam sportu je o prožívání radosti, o odreagování se a o relaxaci od práce. Ve světě současného vrcholového sportu je právě naopak spojen s tvrdou prací na trénincích a přípravách na závody.

Podle Evropské sportovní charty „sport znamená všechny formy fyzické aktivity, které prostřednictvím náhodné či organizované činnosti směřují k vyjádření či zlepšování fyzické zdatnosti a duševní pohody, přičemž vytvářejí společenské vztahy nebo zajišťují výsledky v soutěžích na všech úrovních.“

Jako všechno dobré, také sport byl lidskou pýchou a chtivostí deformován. V současné době však role sportu narůstá na společenském i na ekonomickém významu. „Sportovní hnutí má jakožto nástroj pro zdraví upevňující tělesnou aktivitu dalekosáhlejší vliv než jakékoli jiné společenské hnutí. Sport lidi přitahuje a je pozitivně vnímán“ (Bílá kniha o sportu, 2007, 8).

1.3 Fair play

Slyšíme-li pojem fair play, častokrát ho spojujeme se sportem. Můžeme však vyzorovat, že toto slovo proniká i do jiných oblastí lidského života. „Z historie je zřejmé, že pojem ‘fair play’ není spojován pouze se sportem, ale... se společností, resp. fungováním společnosti obecně“ (Hodaň, 2009, 196). Původ tohoto pojmu bychom mohli dohledat ve 12. století v Anglii, kde se používal k označení něčeho správného a vztahuje se k čestnému jednání.

Chování ve smyslu fair play je spojeno s rytířstvím i anglickým gentlemanstvím. Intenzivní rozvoj vnímání fair play je spojen se vznikem a rozvojem anglického sportu – ten byl pěstován „gentlemany“, což zaručovalo vysokou etickou úroveň jejich chování.... Chování sportovců tedy bylo usměrňováno nepsanými obecně dodržovanými etickými pravidly, z nichž se odvozovalo, že chování určitého typu není slušné (Hodaň, 2009, 196 – 197).

Podle Kodexu sportovní etiky (2003, 18) je fair play definováno jako „mnohem víc než pouhá hra s pravidly“.

Zahrnuje zásady přátelství, úcty ke druhým a vždy hru ve sportovním duchu. Fair play je definováno jako způsob myšlení, nikoliv jen jako způsob chování. Týká se otázek, jak vyloučit podvádění, nesportovní chování, doping, násilí (fyzické i slovní), sexuální obtěžování, nerovné příležitosti, přílišnou komercializaci a korupci ve sportu (tamtéž).

2. OBDOBÍ ANTIKY

Abychom lépe pochopili etické principy ve sportu, musíme se podívat do antické doby, v níž mají svůj původ a základ. Toto období je opřeno mnoha bájemi, o kterých zde bude ještě zmínka. Poučení a základní principy, které jsou v nich obsaženy, mohou posloužit jako vodítka ke zkoumanému předmětu.

2.1 Z historie starověkého Řecka

Řecko má pro historii veliký význam, protože má „nejdelší souvislé písemné zaznamenání historických dějů, které na tomto území probíhaly“ (Hradečný et al., 1998, 5).

Starověké Řecko se všeobecně považuje za kolébkou evropské kultury a civilizace. Jeho dějiny jsou nejen dlouhé, ale velice bohaté jak v oblasti výtvarného umění, filozofie, literatury, divadla, ale také (a to v tomto případě považujeme za velice podstatné) v oblasti her a sportu.... Pevninská i ostrovní část dnešního Řecka byly obydleny již v době starší než 5000 let, jeho „skutečné“ dějiny začínají až kolem roku 1000 př. Kr. (Sommer, 2003, 27).

Z dějin starověkého Řecka se zaměříme na tzv. archaické období, které se vyznačuje vznikem městských států – polis.

Archaická doba se nesla v duchu soupeření o vedoucí politické postavení dvou nejvýznamnějších městských států. Jedním byly Athény, které patřily mezi nejvyspělejší státy a vynikaly svoji kulturní a politickou vyspělostí. Druhým státem byla Sparta, která byla charakterizována svoji silou a vojenským pojetím (Sommer, 2003, 33 – 34).

Řecké městské státy, zvané polis, se nenacházely pouze na dnešním území Řecka, ale zasahovaly i území na pobřeží Malé Asie a severní Afriky, Peloponésu, území dnešní Itálie a vyskytovaly se také na některých větších egejských a dalších středomořských ostrovech. Podle J.Somra (2003, 28) „právě tato skutečnost bude výrazně souviset i s různými sportovními soutěžemi, které byly pro Řeky z kterékoli oblasti velkým svátkem“. Dále se autor zmiňuje, že „starověcí Řekové byli lidé hraví, nadšení z každého nového objevu, že to byli lidé se zaujetím pro krásu jak fyzickou, tak duchovní a že tělesné aktivity je naplňovaly pocitem přibližování se k jakémusi ideálu harmonicky i morálně dokonalého člověka (a v řecké filozofii pro to existuje termín kalokagathia – pozn. autora)“ (tamtéž).

Na území Řecka bylo několik polis a každý městský stát prošel jinou cestu vývoje. Nejvíce historických záznamů se zachovalo o Spartě a Athénách, které ve vývoji Řecka sehrály důležitou roli (Hradečný et al., 1998).

2.1.1 Sparta

Sparťané vznikli sloučením dórských kmenů. Byly to kmeny bojovné a s dobrou organizací. Sábl (1960, 16) píše: „Spartský stát, který se postupně tvořil mezi 9. a 7. stoletím př. n. l., nabyl posléze formy mocné, bojové organizace, neboť jen tak bylo možné zajistit panství dórské menšiny nad převažující většinou původního obyvatelstva.“

Spartě vládli dva králové, kteří byli vrchními veliteli spartánského vojska, působili také jako velekněží a byli členy rady starších. Rada starších byla v podstatě válečnou radou a vykonávala funkci nejvyššího soudu. Ze začátku byla Sparta demokratickým státem, který se proměnil víceméně na vojenský výcvikový tábor s přísným režimem (Sábl, 1960).

„Všichni dospělí Sparťané byli povinni vykonávat vojenskou službu, která trvala od dvaceti do šedesáti let. Výchova k vlastnímu bojovníckému životu začala již od dětství“ (Sábl, 1960, 17). Zdravé děti vychovávala rodina do sedmi let. Poté byli chlapci odebráni rodině a byli zařazeni do jednotlivých družstev. K oblečení dostali hrubý plášť, chodili bosi, bydleli v skromných podmínkách a dostávali malé porce jídla. Učili se psát, číst, hudbě a zpěvu (Sábl, 1960).

Jak dále Sábl píše (1960,17) „Nacvičovali i náboženské a bojové tance a museli znát nazpaměť státní zákony a předepsané výňatky z Homérových básní. Začínalo se již s gymnastickou přípravou.“

Po dvanáctém roce byla výchova spartánských chlapců ještě přísnější a náročnější. Jako oděv měli pro léto i pro zimu jen jediné lehké roucho. Výcvik v gymnastice zahrnoval běhy na rychlost i vytrvalost, skok daleký, zápas, hod diskem a oštěpem a bojové tance.... V osmnácti letech se stal chlapec...dospívajícím. Nežli však byl zařazen mezi dospělé, musel se podrobit tvrdé zkoušce ve snášení utrpení (Sábl, 1960, 17- 18).

Vojenská služba končila spartánským mužům až v šedesáti letech.

Vysoká technická úroveň fyzického výcviku, jeho mimořádná tvrdost a především všeobecnost vystupňovala fyzickou zdatnost každého jednotlivce.... Tento v podstatě militaristický systém sportovní přípravy zanedbával vývoj duševní, což byla jedna z hlavních příčin postupné stagnace Sparty a posléze jejího definitivního úpadku.... Sparta byla ve své době považována za kolébkou tělesné výchovy v celém Řecku (Sommer, 2003, 36).

2.1.2 Athény

Aténští občané se připravovali k službě ve vojsku péčí o tělesnou zdatnost a obratnost již od chlapeckých let. Odlišně od Sparty neměla tato předvojenská příprava tak strohé formy a nebyla přímo řízena státem.... Byla spojena se všeobecným vzděláváním..., s cílem vypěstovat v mládeži občanské ctnosti. Školní vzdělání se dělilo na múzické, které obsahovalo hudbu, tanec, čtení, učení se básnickým dílům Homérovým, počty a později i kreslení, a na vzdělání gymnastické, v němž byl zahrnut bohatý tělovýchovný obsah. Do sedmi let byly děti všeobecně vychovávány doma.... Gymnastický výcvik se prováděl od dvanácti let... a zahrnoval zejména krátký běh..., skok daleký..., zápas..., hod diskem... a hod oštěpem.... Dále

bylo pěstováno i plavání a řada míčových i jiných her. Tato příprava končila v šestnácti letech cvičence. (Sábl 1960, 26 - 27).

Pro aténskému chlapce začala vojenská služba v osmnácti letech. Ve třiceti letech se stal aténský občan plnoprávným (Sábl, 1960).

2.1.3 Olympijské báje

K pochopení vážnosti olympijských her konaných ve starověku nám mohou být nápomocné báje o jejich vzniku. Právě okolnosti popsané v bájích, úcta k hrdinům a především úcta k bohům, byly pro obyvatele antického Řecka velkou motivací, a to nejen v pěstování sportovního ducha, ale také k pěstování hrdinských ctností, což bylo základem etického vnímání sportovce. Rokem 776 před n. l. však končí doba bájí a období nepravidelnosti olympijského svátku, který „dostává pevný řád, nabývá pravidelnosti a politickými dohodami je zajištěn pokojný příchod k němu i nerušený průběh her“ (Sábl, 1960, 56).

Tento rok... se stal pevným bodem celé helénské historie. Od něho se pak počítají léta, po celých tisíc dvě stě let jsou pak všechny události v helénském životě vřazovány do některé z olympiád, to je do čtyřletého intervalu mezi jednotlivými hrami (tamtéž).

2.2 *Historie olympijských her v období antiky*

Pradávný výskyt sportovního závodění jako jedné z hlavních náplní slavností patřil k typickým rysům života antického Řecka. Součástí tohoto specifického vývoje pak byla skutečnost, že některé ze slavností přerostly svůj původní omezený význam a nabyly postupně centrálního všeřeckého

charakteru. V tomto směru jsou samozřejmě nejznámější sportovní klání, která se konala v Olympii (Sommer, 2003, 38 – 39).

Původ starých řeckých her je dohadem různých tradic, ale pravděpodobně pochází z rituálních obřadů zasvěcování mladých chlapců do dospělosti. Hlavní částí obřadu bylo prokázání statečnosti a fyzické síly (Sábl, 1960). „Mezi všeřeckými sportovními slavnostmi však zaujaly prvořadé místo olympijské hry, pořádané na severozápadě Peloponnésu, v Diově posvátném kultovním místě Olympii“ (Bendl et al., 1994, 8 – 9).

Olympijské hry byly z části sportovní soutěže a zčásti kultovní obřady. Slavnostní otevření her bylo spojeno s obětováním Diovi, potom se obětovalo i ostatním bohům a hrdinům. Po slavnostním aktu se skládal *horkos*, což byl olympijský slib. V něm se závodníci, trenéři, včetně dalšího doprovodu, a také helladonikové – porotci, dovolávali bohům, aby byli svědky jejich přísahy. Závodníci, trenéři i doprovod museli přísahat, že jsou dostatečně připraveni, a že se nedopustí žádného podvodu či klamu. Helladonikové přísahali, že budou naprosto poctivě rozhodovat. Řekové věřili, že křivá přísaha přinese boží hněv na jejich hlavu a navíc porušení olympijského slibu se tvrdě trestalo vysokými pokutami (Sommer, 2003).

O počátcích olympijských her nemáme zcela jasnou zprávu, ale autoři použité literatury, se shodují, že první doložený písemný záznam o olympijských hrách zmiňuje konání her už v roce 776 př. n. l. To ovšem neznamená, že v dobách předtím se podobné sportovní hry nekonaly.

První místo hned po olympijských hrách patřilo pythijským hrám v Delfách konaných na počest boha Apollóna. Čtveřici nejstarších a nejpopulárnějších antických her uzavírají isthmické hry, které byly součástí náboženských oslav Poseidónova chrámu, a hry v Nemeji. K nejslavnějším a nejpřepychovějším hrám patřily *panaténajské hry*, které se konaly k oslavě bohyně Athény. Kromě těchto pěti největších slavností existovala ještě celá řada větších či menších slavností. Některé byly částečně sportovní, některé měly pouze sportovní náplň (Sábl, 1960). Podle Sábla (1960, 47) „v dobách největšího rozmachu moci a bohatství helénských městských států, kdy mnohé z nich byly do značné míry zmilitarizovány, bývaly vkládány do pořadu některých her soutěže bojového

rázu, zejména při hipických závodech (střelba z luku a hod oštěpem při jízdě atd.)“.

Tělesnou výchovu ovlivňovaly zejména dva výrazné systémy. Byla to spartánská výchova a tělesná výchova v athénském státě. Do průběhu a podoby olympijských her však výrazně zasáhla Sparta. Jejím cílem nebyla pouhá demonstrace fyzické síly, ale olympijské hry využila jako jakousi propagandu k nadchnutí své mládeže pro sport a tělesnou výchovu. Tehdy olympijské hry nabízely poměření svých sil pouze v rychlostní běžecké soutěži. To pro Spartu nebylo dostačující a přišla s požadavkem, který obsah her radikálně změnil. Během dvanácti let byl olympijský program postupně rozšířen o osm disciplín. Na olympijské hry se dostala všechna základní cvičení z bojové přípravy spartánské mládeže (Sábl, 1960).

Ve Spartě byla výchova zaměřena na fyzickou přípravu tak jednostranně, že kvůli zanedbávání duševního rozvoje obyvatel došlo k postupné stagnaci celé společnosti. Navíc měla tělesná výchova ve Spartě výrazně vojenský charakter, což vedlo až k odmítání sportovního soupeření. Projevilo se to dokonce ve výsledkových listinách olympijských her, kde zdatní Sparťané přenechávali přední místa reprezentantům jiných řeckých národů (Bendl et al., 1994, 8).

Od počátku 6. stol. př. n. l. začínají vystupovat do popředí Athény.... Pro všestranný rozvoj měla velký význam kultura těla a mysli, která sice vycházela ze spartánské výchovy, ale kromě fyzické zdatnosti zahrnovala i morální vlastnosti – vzdělání, ušlechtilost, spravedlnost, – což tvořilo nový ideál tělesné a duševní krásy (kalokagatie) (Bendl et al., 1994, 8).

Peloponéská válka mezi Athénami a Spartou trvale otřásla celým Řeckem. Války se zúčastnily všechny řecké městské státy a válečné události zasáhly bezmála celý řecký svět.

Sparta byla vtahována z války do války.... a byla nejen porážena, ale přímo decimována.... Rovněž Atény se již nevzpamatovaly z následků peloponéské války. Postihla je všeobecná hospodářská a politická krize....

Je samozřejmé, že důsledky této neblahé situace helénského hospodářského a politického světa pocítila také Olympie.... Jak ani jinak nemohlo být, objevily se v tomto období také četné případy úpadku olympijské morálky, což se projevilo nejen u soutěžících, ale též u helladoniků, pověřených řízením her (Sábl, 1960, 71).

„Přes tisíc let se konaly olympijské hry s pravidelností, jež si zasluhuje obdiv. Po celou tuto dobu si také udržely postavení nejvýznamnějších řeckých her“ (Zamarovský, 2003, 203).

Od 5. stol. př. n. l. můžeme zaznamenat počátek rozkladu řecké společnosti. Značně k tomu přispěly vyčerpávající války s Peršany i hrozící nebezpečí od nově vznikajících mocností, jakými byla Makedonie a Římská říše. Makedonskou nadvládu vystřídala nadvláda římská. To vše mělo, samozřejmě, vliv také na vývoj olympijských her a jak poznamenává V. Sábl (1960, 77) „Olympie vstoupila do poslední periody své existence“.

„Roku 267, nebo krátce předtím, se k Olympii přihnul germánský kmen Herulů. Ze zkázy, která ji tehdy postihla, se už nevzpamatovala. Olympijské hry však vpádem Herulů ještě nezanikly. Konaly se už krátce po jejich odchodu, v normálním termínu roku 269 n. l. Byly to v pořadí 262. hry,“ (Zamarovský, 2003, 208). Olympie utrpěla velikou ránu, mnohem větší ránu však byl zasažen řecký sport. Řecko se stalo součástí Římské říše a její vliv způsobil negativní následky pro olympijské hry i sport jako takový. „Řecké stadiony se měnily v arény římských cirkusů: lehkotletické disciplíny se z nich jako nudné ztrácely a těžiště sportovního podnikání se přeneslo na zápasy v boxu a pankratiu, které v nebyvalé míře zesurověly“ (Zamarovský, 2003, 208).

Poslední olympijské hry, které byly v pořadí dvousté devadesáté třetí, se konaly v roce 393. Neradostný konec olympijských her popisuje Zamarovský (2003, 209) takto: „Byly to skutečně mocné síly, jež ohrožovaly Olympii a její hry. Ale jako by samy nestačily, připojila se k nim další: křesťanství.“

Pro křesťanství ovšem nastala podstatná změna za vlády císaře Konstantina. Konstantin v roce 313 svým ediktem povolil v říši křesťanství a za vlády císaře Theodosia (379 - 395) se křesťanství stalo státním náboženstvím římské říše. Císař Theodosius byl silným propagátorem křesťanství, a to mělo za následek také to, že zbylé pohanské chrámy nechal zavřít

a zabavil jejich majetek. Císař v roce 395 vydal radikální rozhodnutí a zakázal olympijské i jiné hry. Ještě před zákazem byly uspořádány poslední olympijské hry, které byly 293. v pořadí. Historie olympijských her, trvající 1169 let byla tímto ukončena.

Zkázu posvátné Olympie... dovršila dvě velká zemětřesení – první 9. července 551, druhé v roce 552 – která pobořila celou řadu řeckých měst... Historické jeviště velkolepých olympijských slavností se skrylo pod několikametrovým nánosem štěrku, bahna a písku. S ním zanikly i vzpomínky na slavné hry na dobu téměř třinácti set let (Sábl, 1960, 190).

2.2.1 Průběh her a jejich pravidla

O významu olympijských her svědčí i rozsáhlé přípravy. Deset měsíců před vlastním soutěžením byl zvolen sbor hlavních pořadatelů, jejichž úkolem byla organizace her, výběr a dohled na přípravu závodníků, soudcování a rozdělení cen. Dlouho před začátkem her oznamovali poslové po celém Řecku přesný termín slavnosti a vyhlášovali „svatý mír“. Přihlášení účastníci se sešli 60 dní před závody v Olympii a společně trénovali. Vlastní závody trvaly sedm dní a začínaly slavnostním průvodem, završeným obětí Diovi a olympijskou přísahou závodníků, že se podrobí všem pravidlům. Porušení se přísně trestalo (Bendl et al., 1994, 8).

V době pořádání olympijských her se vyhlášoval tzv. „svatý mír“, který zabezpečoval nejenom hladký průběh her, ale také zajišťoval bezpečnou cestu na hry zúčastněným. Porušení „svatého míru“ bylo tvrdě sankcionováno, což zaručilo respekt k jeho dodržování (Sábl, 1960). Svatý mír – ekecheirii respektovaly všechny řecké státy.

Olympijské hry tak byly zárukou toho, že na řecké území nesměl vstoupit žádný voják se zbraní ani ozbrojený jednotlivec. Ekecheirie zabezpečovala

účastníkům olympijských her, závodníkům i oficiálním delegacím včetně diváků svobodnou a nerušenou cestu do dějiště her a zpět (i přes území znepřátelených států). V době her byly zakázány všechny války a jiné násilné činy včetně poprav zločinců (Sommer, 2003, 46).

„Jedním z důležitých požadavků na účast v olympijských hrách bylo nařízení, že se jich mohou zúčastnit jen svobodní lidé řecké příslušnosti“ (Sommer, 2003, 64). Podobně to tvrdí i Bendl et al. (1994, 9):

Sportovního klání se mohli zúčastnit jen svobodní a mravně bezúhonní občané řeckého původu, barbaři a otroci směli být pouze mezi diváky. Z účasti na hrách byli vyloučeni všichni, kteří prolili krev a jejichž vina nebyla odčiněna, nebo ti, kteří kradli v chrámu.

Již podle tohoto citátu, můžeme pozorovat důraz kladený v antických hrách na bezúhonnost soutěžícího. Toto tvrzení nám může posloužit jako jeden z podpůrných bodů pro první hypotézu.

Pravidla olympijských her nařizovala, že každý účastník, kterého na hry vyslalo jeho město, se musel čtyři týdny před zahájením her dostavit do Élidy, kde pod dohledem helladoniků trénovali a připravovali se na samotné hry. Závodníci byli společně ubytováni a společně se i stravovali. Tento společný pobyt měl přispět k navázání přátelských vztahů, které by se samozřejmě odrážely i v samotném závodění. Zajímavou funkci a pravomoc měli dohlížející helladonikové, kteří mohli vyloučit z účasti na hrách jedince, který měl špatnou kondici. Ti, jejichž stát porušil svatý mír, byl z her vyloučen automaticky (Sommer, 2003).

„Poslední den her probíhalo vyhlašování vítězů a jejich ověnění olivovou nebo vavřínovou ratolestí a děkovná oběť. Být vítězem v olympijských hrách byla největší pocta, jaké kdo mohl dosáhnout“ (Bendl et al., 1994, 9). O ocenění vítěze píše podobně i Zamarovský (2003, 197):

Olympijské vítězství zaujímalo na stupnici výkonů, dosažených člověkem, ve starém Řecku nejpřednější místo.... Olivový věnec a titul olympionika byl vyznamenáním „nejlepšího z nejlepších“, nejvzácnější z kořistí

z „nejmužnějšího zápolení“. Olympijský vítěz přinášel... „čest a slávu své vlasti“. Byl zdrojem hrdosti a obdivu svých spoluobčanů, středem jejich pozornosti a úcty, uznával se za hrdinu v celořeckém měřítku.... Korunování olympijským věncem znamenalo pro atleta vrcholný okamžik života.

Zde by se dalo předpokládat, že antičtí sportovci naplňovali olympijské ideály v plném měřítku. Dodržovali pravidla, ctili se navzájem a veškeré vynaložené úsilí podstoupili „pouze“ pro čest a slávu ve svém městě a pro obyčejnou olivovou ratolest. Jenže historické prameny, žel, toto tvrzení nepodporují, ba dokonce je vyvracejí. Zamarovský (2003, 181) k této oblasti antických ideálů, myšleno roli peněz za vítězství, celkem vtipně poznamenal, že „... drachmy – někteří dnešní autoři na ně pro samé věnce a čestné pocty jaksi zapomínají.“

Skutečností však je, že od dávných dob tvořily nezanedbatelný doplněk k symbolickým cenám vítězů na olympijských i jiných hrách. Podle Solónova zákona z přelomu 7. a 6. stol. př. n. l. dostal každý Athéňan, který zvítězil na olympijských hrách, 500 drachem ze státní pokladny; za vítězství na isthmijských (a asi i jiných) dostal 100 drachem. V těch dobách to byla velká suma: za jednu drachmu se dal koupit jeden *medimnos* obilí, tj. 52,5 litru, nebo jedna ovce.... Olympijské vítězství přinášelo tedy čest a slávu. To především a bez nejmenších pochyb. Ale tomu, kdo nebyl už předtím bohatý, navíc bohatství (Zamarovský, 2003, 181 – 182).

2.2.2 Kalokagathie

Co vlastně kalokagathie byla a co představovala? Polášková (2012, 6) používá k objasnění tohoto termínu všeobecně používanou definici. „Pojem kalokagathia (řecky psáno *καλοκαγαθία*) či kalokagathie vzniknul spojením slov *kalos kai agathos*, tedy doslova ‚krásný a dobrý‘.“ Chceme-li pojem kalokagathia objasnit co nejjednodušeji a nejpřesněji, tak můžeme říci, že jde

o krásu těla spojenou s duševní ušlechtilostí. Lze ji chápat také jako soulad fyzické zdatnosti s morální statečností a ušlechtilostí.

V. Zamarovský (2003, 110) cituje ve své publikaci M. Andronikose z Aristotelovy univerzity ze Soluně, jenž tvrdí: „Je těžké, ne-li nemožné, zrekonstruovat tento pojem nebo ideál dnes, jelikož jeho obsah je produktem celé kultury a způsobu života.“ Kalokagathie vyžadovala spojení sportu a umění. Dosáhnout tohoto spojení nebylo jednoduché ani ve starověkém Řecku. Pěstování kalokagathie byla spíše výsadou zámožnějších vrstev. Předpokládá se, že myšlenka kalokagathie se stala sloupem velkých sportovních her ve starověkém Řecku. Dalším řeckým ideálem byla tzv. ekerchie – posvátný mír, doslova zdržení se rukou od zbraní. Spojením těchto dvou ideálů „vlastně staré původní Řecko nastolilo potěchu ze sportu, soutěžení a z fyzické dokonalosti v jednotě s vysokou občanskou odpovědností a čestností“ (Somr, 2003, 28).

Původně byla kalokagathia zřejmě aristokratickým ideálem; později se stala, hlavně vlivem demokratických Athén, ideálem svobodných občanů vůbec. Přitom se tělesná krása chápala jako... krása sportovce... a duševní ušlechtilost jako souhrn občanských ctností, jež „tvoří a zdobí muže“. Představovala dosažitelný ideál: krásné a zdatné tělo se dalo vypěstovat gymnastikou a atletikou, duch se dal zdokonalit vzděláváním se v umění a vědách a osvojováním si obecně platných etických principů. Vyžadovala, aby člověk na sobě pracoval a společnost mu v tom pomáhala. Byla tedy cílem výchovy na gymnáziích a ovládala stadiony celého Řecka (Zamarovský, 2003, 111).

Myšlenka ideálu kalokagathie se začala rozvíjet v 5. století př. n. l. v řeckých gymnáziích. Gymnázium ve starém Řecku byla „instituce, která sloužila tělesné výchově a všeobecnému vzdělávání mládeže. Původně měla pouze tělovýchovný charakter, což dokazuje též to, že název gymnasium pochází od slova gymnos, tj. ‚nahý‘, protože žáci tam cvičili bez oděvu.... Pěstoval se tam tělocvik, běh na krátké a dlouhé tratě, skok do dálky, hod oštěpem a diskem, zápas a box.“ (Zamarovský 2003, 57).

Kalokagathia jedinečně spojovala ideál jednotlivce a společnosti. Nejceněnější na ní snad bylo, že na rozdíl od náboženských ideálů... neodvracela člověka od života, ale obracela ho k životu.... Jeden z prvních, kdo se po pádu antického Řecka pokusil uvést tento ideál programově do tělovýchovné praxe, byl Miroslav Tyrš. Dávno před Coubertinovým narozením, dávno před Curtiusovými vykopávkami v Olympii, dávno před prvními olympijskými hrami nového věku. (Zamarovský, 2003, 111).

„Kalokagathický ideál výchovy (Paidei) je realizován prostřednictvím dvou základních péčí: o tělo a duši.... Obě dvě péče mají směřovat k nejvyšší etické ctnosti, k Areté (výbornosti, zdatnosti), jež je nejvyšším ideálem OH.“ (Hogenová, 1997, 93).

Kalokagathie se stala nosným prvkem olympijské myšlenky. Společně s ideou kalokagathie byly olympijské hry spjaty i s dalším jevem - ekecheirií. Myšlenka všeobecného míru byla impulzem ke vzniku olympijských her. Pravidelné konání her umožňovalo přerušování válek. Pro zneprátelené strany se naskytla příležitost k poměření svých sil a zdatnosti v mírovém sportovním klání. Mnohdy prostředím olympijských her hrálo roli k uzavření míru. V tomto spočíval i Coubertinův záměr při myšlence na obnovení olympijských her. V tomto duchu má probíhat olympiáda dnes. Ne vždy však tomu tak je a ne vždy tomu bylo i v antickém Řecku.

2.2.3 Narušení olympijských řádů

K prvnímu vážnějšímu narušení starých olympijských řádů dochází při 74. hrách. Syrakusy si potřebovaly zvýšit svou autoritu v boji proti Kartágu a tak se rozhodly podplatit dvojnásobného vítěze v běhu Astyla, který Syrakusům své vítězství prodal. Tento podvod ho stál nejenom zničení jeho sochy, ale také vypálení rodného domu. Jiného podvodu se dopustil Sparťan Lichas, který přihlásil své čtyřspřeží do her jako thébské. Důvodem jeho podvodu byl zákaz pro Spartu zúčastnit se her pro porušení ekecheirie

a nezaplacení pokuty. Při vyhlašování vítězů byl ztrestán holemi a vyhnán z Olympie. Na 96. hrách se podvodu dopustili sami pořadatelé. Dva ze tří helladoniků, pro zvýšení prestiže Elidy, popřeli vítězství běžci Leonovi a přisoudili jej běžci Eupolu z Elidy, který do cíle doběhl jako druhý. Na dalších hrách Antipatros z Milétu vyměnil své vítězství za půlku Syrakus a ruku dcery syrakuského vládce Dionýsa I., který po vítězství na olympijských hrách velmi toužil. Jeho touha byla zmocněna tím, že převzal vládu v Syrakusách a v Olympii chtěl oslavit své vítězství nad Kartágem a zároveň měl v úmyslu si zvýšit prestiž vítězstvím na hrách. Po neúspěchu zkusil získat věnec za peníze, a když se mu ani to nepovedlo, nabídl již výše zmíněnou odměnu.

Naskytá se otázka, proč tak vznešení lidé, za jaké jsou antičtí Řekové často pokládáni, porušili myšlenky olympijských her. Lze konstatovat, že lidský charakter v době starověku se příliš neliší od toho dnešního. Osobní prospěch posouvá ctnosti a ideje stranou a upřednostňuje je před vznešenými myšlenkami.

Do 4. stol. př. n. l. atleti putovali z jedněch her k druhým, aby získávali věnce, které zvyšovaly nejenom jejich prestiž, ale také věhlas jejich rodů a měst. Ve 4. stol. se začínají objevovat lovci věnců s cílem budování osobní kariéry. Zde můžeme mluvit o rodícím se fenoménu profesionálních sportovců (Sábl, 1960).

Dalším případem podvodu bylo podplacení třech boxerů Eupolem z Thesálie, který si koupil vítězství. Všichni čtyři byli odsouzeni k pokutě. „Eupolis byl potrestán vysokou pokutou. Za tyto peníze v Olympii postavili šest soch, na jejichž podstavcích bylo vyryto, že vítězství musí být dosaženo silou a tréninkem, nikoli pomocí peněz“ (Bendl et al., 1994, 9). Na 112. hrách se zjistilo, že Kallipo z Atén si koupil od svých soupeřů vítězství v pětiboji.

„Helladonikové byli příslovečně nepodplatitelní; ne však vždy i závodníci. Podplácení znamenalo porušení přísahy o čestném boji a Élidané je přísně trestali. Provinilci museli postavit v Altidě známé pokutové sochy, jež byly ‚věčným svědectvím hanby‘ a kromě toho drahé“ (Zamarovský, 2003, 199).

Z pohledu zkoumaného předmětu této práce je velmi pozoruhodná zmínka o korupci. Navíc, v době a v situaci, v níž to bylo zcela nepřípustné. Jak jsme mohli číst ve výše citovaném úryvku, provinilý boxer nedostal pouhou „červenou kartu“ nebo „dvě minuty na trestné lavici“. Pokuta za podvod byla dost velká

na to, aby se mohly vytesat pokutové sochy, a z historických pramenů je zřejmé, že pro podvádějícího jedince i pro jeho město to byla ostuda. Takový člověk zažíval také opovržení a v jeho životě to mělo i další nežádoucí účinky.

Kromě podplácení byly pokutovány i přestupky proti cti. Jedním z porušení sportovní cti byla zbabělost. V historii starověkých her se ovšem tento případ vyskytl pouze jednou. Mnohem častějším případem byla změna „státní příslušnosti“ za peníze. Tento akt se u sportovce, pokud to nebylo z politických důvodů nebo vyhoštění z obce, vnímal v globálu negativně. Ovšem v obou případech, tedy podvodu i zbabělosti, se splněním vyměřené pokuty uzavřela tato negativní kapitola sportovcova života a dalších her se mohl opět zúčastnit. Příčinou úplné diskvalifikace z her pak byla buď krádež v chrámu, vražda, veřejná klatba nebo ztráta občanské svobody (Zamarovský, 2003).

Z této kapitoly je zřejmé, že antické ideály, i dnes tolik připomínány a opěvovány, nebyly tak čistě dodržovány tehdejšími sportovci. Ze selhání antického člověka lze usuzovat, že člověk jako takový, není morálně dokonalý tvor, a že k uplatnění různých etických principů musí častokrát vyvinout úsilí.

3. OD STŘEDOVĚKU K NOVODOBÝM HRÁM

3.1 Počátky křesťanství a sport

V roce 313 bylo křesťanství uznané císařem Konstantinem za rovnoprávné náboženství s ostatními náboženstvími, v roce 380 císař Theodosius vyhlásil křesťanství za jediné uznávané náboženství v Římské říši. „Záporný postoj křesťanství k tělesné výchově a hrám zvítězil a stal se oficiálním postojem státní politiky“ (Zamarovský, 2003, 209). Vlivem rozmachu křesťanství, nastává pro tělesná cvičení, potažmo i pro olympijské hry doba útlumu. Důvodem jsou dva body křesťanského učení. Prvním z nich je zákaz modloslužby, která vychází již z učení Starého zákona a je obsažena v Desateru: „Neměj žádné bohy kromě mne. Nevytvářej si modly v podobě čehokoli nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Neklaň se jim a nesluž jim.“¹ S přihlédnutím k okolnostem je tento důvod pochopitelný, když víme, že olympijské hry se pořádaly k poctění nejvyššího boha Dia a byly spojeny s přinášením obětí.

Roku 391 n. l. vydal Theodosius I. edikt, kterým zakázal návštěvu pohanských chrámů a modloslužbu pod trestem stanoveným za urážku císařského majestátu. Tím zakázal i vstup do Olympie, neboť byla pohanskou svatyní, a také účast na hrách, neboť byly projevem modloslužebnictví. Krvavé hry gladiátorů naproti tomu nezakázal. Nebyly totiž zasvěceny žádnému pohanskému bohu (Zamarovský, 2003, 209 – 210).

Druhým opěrným bodem bylo učení o těle a tělesnosti.

Křesťanská ideologie neměla valného pochopení pro tělesné dovednosti, tělesnou obratnost, pro fyzickou sílu a pohyb. Zatímco kultovní oběti bohům byly v antickém světě vždy doprovázeny různými formami

¹ Bible, Exodus 20: 3-5

tělesných pohybů, v rituálech křesťanských byly vytlačeny. Kult nahého těla, tak příznačný pro řecké fyzické aktivity, je naopak považován za výraz nemravnosti a satanské morálky.... Zatracení hříšného lidského těla blokovalo vše, co přispívalo k lidskému zdraví, radosti a štěstí.... Některé významné církevní autority doslova a do písmene plamenně zdůvodňovaly ideovou nebezpečnost sportu a závody dokonce popisovaly jako ďábelské nástroje (Somr, 2003, 114 – 115).

Církevní otcové, jejichž názory byly směrodatné, většinou nerozlišovali mezi římským cirkusem a řeckým stadionem, neboť při svém obzoru tento rozdíl nepostřehli a odsuzováním zápasů gladiátorů odsuzovali závody atletů.... Kartaginský biskup Cyprianus... napsal: „Jaké nesmysly jsou přece ty závody běžců! ... Lidé se tam radují, že jeden kůň je rychlejší a mají zlost, že druhý běží pomaleji... Jak bohapusté je toto počínání, jak hnusné, jak nečestné! ... Jak odporné jsou tyto zápasy, když jeden mužský leží pod druhým a oba se navzájem necudně objímají! Ať v takových zápasech zvítězí kdokoli, rozhodně v nich utrpí porážku mravnost. Jen se podívej! Jeden tam skáče nahý, jiný hází ze všech sil do vzduchu kovový kotouč. To má být něco čestného? Podle mne to je bláznovství. Stačí, aby sis odmyslel diváky a máš před sebou bezúčelnou pohanskou zábavu. Znovu a znovu upozorňuji, že řádní křesťané se musí těmto nesmyslným nebezpečným a nechutným podíváním vyhýbat, chránit si před nimi oči i uši.“ (Zamarovský, 2003, 209).

S pochopením lze říci, že odsuzování jakékoliv činnosti spojené s nahotou vyvolává i v dnešní době pohoršení a je spojeno spíše s erotikou. Proto můžeme zčásti vyjádřit souhlas s výše uvedeným názorem církevních otců. S čím ale souhlasit nelze, je stejný postoj ranné církve k atletice jako ke gladiátorským zápasům. Dle mého názoru byla gladiátorská klání jenom krvavou podívanou, v nichž nedobrovolně bojovali otroci o svůj život, přičemž atletické soutěže a olympijský sport byly soutěží obsahující vznešené ideály. Tyto mohlo křesťanství převzít a sport dále rozvíjet v slušném a morálně čistém duchu. Biblické učení o těle bylo pravděpodobně špatně pochopeno, vykládáno a prosazováno. Apoštol Pavel v listu Timoteovi píše: „Tělesné cvičení má

skrovný užitek, ale zbožnost je užitečná v každém ohledu.“² Ale i tento text, stejně jako mnoho jiných, pokud jsou vytrhnuty z kontextu, se dá vykládat různými způsoby. Podíváme-li se na jiné části Nového Zákona, můžeme si vytvořit vlastní názor v otázce těla a tělesnosti. Jedním z prvních úryvků, které se zmiňuje o těle, je v Matoušově evangeliu. Zde Ježíš říká: „Nemějte starost o svůj život ani o své tělo.“³ V celém kontextu však můžeme vidět, že zde nejde o výzvu k nečinnosti, ale o to, aby si člověk nedělal zbytečné starosti, nehonil se za majetkem, ale důvěřoval Bohu. Mnohem výrazněji o tělesnosti píše Pavel: „Projevy tělesnosti jsou zřejmé. Patří sem smilstvo, nečistota, nestydatost, modlářství, čarování, nepřátelství, svárliivost, nevraživost, zloba, soupeřivost, roztržky, sekty, závidění, opilství, obžerství a další podobné věci.“⁴ Pokud se hlouběji zamyslíme nad tímto textem, můžeme pozorovat, že některé z těchto nečností se neslučovaly s antickým pojetím kalokagathie a výcviku, a mohly by klidně být varovným faktorem tréninkového režimu i dnešních sportovců.

Paradoxem jsou však jiné texty z Bible, které mluví ve prospěch kultivace a péče o tělo. „Copak nevíte, že všichni závodníci běží, ale jen jeden zvítězí a získá odměnu? Běžte tak, abyste ji získali. Každý závodník má přísnou sebekázeň – oni to dělají pro věnec, který zvadne, my ale pro ten, který nezvadne. Takto tedy běžím, ne jako bych neměl cíl; takto bojuji, ne jako bych rozrážel jen vzduch. Raději své tělo tužím.“⁵ Je velice zajímavé, že apoštol Pavel dává křesťanům příklad zrovna z běžeckého závodu. Kdyby to byla taková ohavnost, jak to tvrdil biskup Cyprián, co hledá tento úsek v posvátné knize křesťanské církve? Navíc apoštol potvrzuje, že své tělo udržuje v kondici. Těch citací bychom mohli najít ještě několik, ale zmínil bych se jen o jedné, která také, leč nepřímo, mluví o tom, že by křesťan měl pečovat o své tělo. „Copak nevíte, že vaše tělo je chrámem Ducha svatého?“⁶ Pro mne je tento verš velice výmluvný. Přeci chrám má být udržovaný, čistý, má působit důstojně. Jenže, jak píše Sommer (2003, 114): „Je známo, že křesťanská ideologie vytvořila životní ideál, jímž se stal světec s asketickými rysy tváře i těla, tedy postava na první pohled fyzicky neduživá“.

² Bible, 1. list Timoteovi 4:8

³ Bible: Evangelium podle Matouše 6:25

⁴ Bible: List Galatským 5:19-21

⁵ Bible: 1. list Korintským 9:24-27

⁶ Bible: 1. Korintským 6:19

„Celé období evropského feudalismu bylo výrazně poznamenané církevním odmítáním tělesnosti.... Tělesná cvičení byla vyřazena ze systému výchovy a následně ze společnosti vůbec“ (Grexa, 2007, 25).

Středověká církev nejenže svou mocí ovládala životy lidí, ale svými nesprávnými a častokrát omezenými postoji bránila přirozenému rozvoji lidské zdatnosti, radosti z pohybu i základní péči o tělesné potřeby a zdraví.

3.2 Ideál rytířství

3.2.1 Vznik rytířství

Od 12. století dochází k změnám v pohledu na životní styl a začíná se rodit nový ideál – rytířství. „Pojetí rytíře“, jak píše Somr (2003, 118 – 119) „... se vyznačovalo mimořádnou fyzickou silou a připraveností, statečností, obratností či uměním zacházet se zbraní.“ V rytířských ideálech můžeme postřehnout základní principy kalokagatie, protože ideál rytíře je ideálem hrdiny, který nezanedbává ani své tělo, ani svou duši. Dalším znakem oživení antické tradice v rytířství byly báje, které hrdinům připisovaly nadpřirozené schopnosti. Můžeme se domnívat, že právě ideál rytířství se stal impulzem k obnovení olympijských her. K nejdůležitějším předpisům rytířů patřily způsob pasování, čest a ochrana slabých, vdov a sirotků, společné jídlo, cvičení a bohoslužby. Rytířstvo svými přepisy mělo vliv na zvyšování fyzické zdatnosti, ale díky rytířským ctnostem silně ovlivnilo také rozvoj středověkého umění.

3.2.2 Rytířská výchova

Rytířská výchova byla zaměřena na vojenskou přípravu těžkooděnců a byla jediným uceleným systémem tělesné výchovy ve středověké Evropě. „Základem rytířského ideálu byl šlechtický původ, kodex ctnosti, kult hrdinství, ale i prvek soutěživosti“ (Grexa, 2007, 26). Výchova rytíře měla několik stádií. Do sedmého roku života probíhala výchova chlapce doma v rodině. Po sedmém

roce byl vyslán jako páže buď na knížecí dvůr nebo byl přidružen k jinému rytíři, kde se učil dvorskému chování, obsluhování u stolu, tanci a hudbě, získal základy čtení, psaní a počítání. Tato výchova obsahovala i tvrdý fyzický výcvik. Mladé páže si osvojilo cvičení se zbraněmi, naučilo se zacházet s mečem, kopím, dýkou a sekerou. Součástí výcviku byl i lov a klání. Tato cvičení vedli mistři nebo speciální učitelé. Výcvik trval do 14. roku chlapcova věku (Grexa, 2007; Mžuková, 2006). I zde můžeme vyzorovat podobnost s antickou výchovou mladých chlapců, kteří se vzdělávali nejen v tělesné zdatnosti, ale také v umění a to pod dohledem svých mistrů. Od čtrnácti let sloužil budoucí rytíř jako panoš u lenního pána, nebo v čase války či bojů jako jeho zbrojnoš. „Teprve až v jednadvacátém roce mohlo dojít k pasování na rytíře.... Pro rytíře platil princip neúčastnit se nečestného sporu. Ideální rytíř měl bojovat jen za spravedlivou věc. Byl vypracován kodex cti, v němž bylo kodifikováno sedm rytířských ctností.“ (Mžuková, 2006, 10).

Jisté je, že stát se rytířem zavazovalo nejen k dodržování etických a morálních norem, které tehdejší společnost vyžadovala, ale i k tomu, aby si rytíř udržel a dále rozvíjel dobrou fyzickou kondici. Do obsahu rytířství navíc vstoupil i požadavek věrnosti a služby lennímu pánovi a Bohu.... Rytířstvo totiž vyzdvihovalo řadu hodnot, které dosavadní poměrně barbarsky orientovaná společnost zatím nedoceňovala. A určitě prvoplánovitě nešlo jen o otázky urozeného původu, ale o vnitřní prožití pojmu čest.... Tak vzniká poměrně bohatá rytířská kultura, která v mnohém odpovídá onomu řeckému spojování fyzických aktivit s aktivitami múzickými... (Somr, 2003, 130 – 131).

Aby panoš mohl být pasován na rytíře, musel prokázat nejen fyzickou zdatnost a sílu, ale také etické ctnosti. Mezi tyto ctnosti patřily: zbožnost, statečnost, pomoc slabším, velkorysost, věrnost králi a věrnost dámě. Pokud disponoval mladý šlechtic těmito ctnostmi, mohl přistoupit ke zkoušce ze sedmi ctností rytířských. To znamenalo, že musel zvládnout jízdu na koni, šerm a zápas, což byl boj mečem, kopím a sekyrou, dále plavání, střelbu z luku a kuše na cíl, lov, jenž sloužil k prověření vojenské přípravy, také bojovou strategii v šachu a nakonec veršování – přednes básně nebo písně

s doprovodem loutny. Kromě těchto hlavních vojenských ctností byl mladý adept na rytíře prověřen v dalších disciplínách zručnosti. Mezi ně patřily: voltiž – cvičení a akrobacie na dřevěném koni, běhy po šikmé ploše a skoky přes překážky, hody kamenem a vrhy kládou, šplh, tanec spojený s dvořením dámám a ovládnutí turnajové techniky. A právě rytířské turnaje byly tím nejlepším prověřením připravenosti rytířů k boji (Grexa, 2007).

3.2.3 Turnaje

Rytířské turnaje se pokládaly za největší sportovní slavnosti ve středověku a rytíř v nich mohl uplatnit a veřejně demonstrovat svoji sílu a chrabrost (Grexa, 2007).

Turnaje byly jednak přípravou na válku, jednak sportem urozeného rytířstva. Bojovalo se v nich nejen o čest, ale také o přízeň dam, pro kořist i pro prestiž. Pravidla turnajů respektovala ideál rytířských ctností, mezi něž byly zahrnuty statečnost, odvaha, milosrdnost k slabšímu a další ušlechtilé morální vlastnosti (Somr, 2003, 123).

Nástupem střelných zbraní rytířské turnaje v 17. století zanikají. Zánikem rytířství končí další epocha jedné z forem tělesného cvičení, jenž byla spojována s morálními hodnotami a etickým kodexem. Podmínkou pro přijetí do rytířského stavu nebyla pouze fyzická zdatnost, ale také morální kredit jednotlivce. Otázkou je, jakým způsobem bylo možné úroveň tohoto kreditu zjistit. Z pohledu dnešního člověka bylo zcela naivní předpokládat, že člověk pocházející ze šlechtické rodiny přirozeně splňuje morální předpoklady potřebné k naplnění rytířských ctností. Podobně jako u antických sportovců i zde lze poukázat na lidskou povahu. Pro dosažení svých záměrů a cílů je člověk ochoten přetvářky. Poté, co získal, oč usiloval, je schopen své postavení, moc i případnou popularitu zneužít proti ostatním. Nedostatkem ideálu rytířství shledávám v jeho neprůhlednosti týkající se pasování za rytíře jakéhokoli šlechtice, který sice prokázal skvělé fyzické schopnosti a obratnost v boji, ale jehož morální kredit nebylo možné stoprocentně ověřit.

3.2.4 Návrat k antickému ideálu

„Návrat Olympie do povědomí Evropy lze pozorovat už koncem středověku, a to poprvé v Itálii.... Hlavní zásluhu o tento návrat měli řečtí učenci z Byzancie, kteří působili ve 14. a 15. století na italských univerzitách, a pak jejich odchovanci“ (Zamarovský, 2003, 212). Renesance se v různých oborech vrací k antickým ideálům a vzorům. Tento vliv zasáhl také pedagogiku, která začala klást důraz na tělesnou výchovu. „První, o němž víme, že vyhlásil ‚právo muže na cvičení těla‘, byl profesor univerzity v Padově Pietro Paolo Vergerio (1348-1419).“ (Zamarovský, 2003, 212).

Semeno vzklíčené v Itálii padlo na nejúrodnější půdu v zemi, jež dala světu slovo „sport“, v Anglii. Hry pod širým nebem tam měly dávnou tradici. Už v dobách Tudorců se hrál na tamějších loukách předchůdce dnešního fotbalu, za Stuartovců se rozšířil kriket, později získaly popularitu dostihy a ve sport se změnil box.... Na anglických univerzitách se více než na kontinentálních pěstovala řečtina. To všechno spolupůsobilo, že v rámci různých sportovních podniků uspořádal roku 1604 kapitán Robert Dover s podporou krále Jakuba I. na svém venkovském sídle v Cotswoldu „anglické olympijské hry“ (Zamarovský, 2003, 213).

Samozřejmě program těchto her se značně lišil od antického originálu, ale soutěžilo se také v běhu a zápasu, hodů kladivem, v šermu a v míčových hrách. Konaly každý rok po dobu čtyřiceti let. Působením puritánského hnutí i tyto hry zanikly. Staly se však prvním impulsem pro další generace.

„V ostatních zemích se probudil zájem o tělovýchovu a sport později. Jeden z prvních hlasů o potřebě spojovat duševní výchovu s tělesnou se ozval česky.... Vyslovil jej Jan Amos Komenský v *České didaktice* (1632).... V nedokončeném spisu *O nápravě věcí lidských* (1644) věnoval pozornost i olympijským a jiným hrám.“ (Zamarovský, 2003, 213).

Na význam řecké tělovýchovy a olympijských her upozornil též Jean Jacques Rousseau.... V Německu vystoupil kolem roku 1760 pedagogický reformátor Johann Bernhard Basedow s myšlenkou, že by měly být

obnoveny olympijské hry. Výchovný význam tělovýchovy a sportu zdůrazňovali i ochranovští bratři.... Nejdále dospěl německý průkopník tělovýchovné výuky Johann Christoph Friedrich GutsMuths, který proklamoval roku 1793 potřebu vzkřísit olympijské hry a neúnavně ji propagoval slovem i písmem (Zamarovským, 2003, 213 – 214).

I na mnoha jiných místech ve světě se zrodila myšlenka obnovit olympijské hry. Pro nás může být zajímavostí, že největší zájem o olympijské hry po Švédsku se projevil v našich zemích prostřednictvím Miroslava Tyrše.

Moderní sport se začal rozvíjet koncem 18. a zač. 19 století hlavně v prostředí anglických vysokých a středních internátních škol. Formování sportu vycházelo z tradičních her a zábav a z „rytířského“ sportu. Ve školním prostředí šlo o tzv. gentlemanký sport jako základ amatérského sportu. Tady vznikala i filozofie sportu, postavená na základech fair play, rovnosti podmínek pro všechny, respektování pravidel a čestné hry (Grexa, 2007, 35).

Největším zlomovým bodem se staly první novověké olympijské hry, které se konaly v Řecku roku 1859. Byly ovšem určeny, jako kdysi ty antické, pouze pro Řeky. Myšlenka konat tyto hry každý rok se ovšem nepovedla uskutečnit. Další novořecké olympijské hry se konaly až v roce 1870 a poté ještě v letech 1875 a 1887. V této době již byla ve zrodu nová myšlenka, a to rozšířit olympijské hry z her národních na hry mající mezinárodní charakter (Zamarovský, 2003).

4. NOVODOBÉ OLYMPIJSKÉ HRY A SOUČASNÝ SPORT

4.1. *Začátky obnovení olympijských her*

4.1.1 Baron Pierre de Coubertin

Zakladatelem novověkých olympijských her se stal francouzský aristokrat baron Pierre de Coubertin. Narodil se 1.1.1863 v Paříži a pocházel ze starého šlechtického rodu. Mládí prožil v Paříži a mimo jiné se věnoval i některým sportům, jako byla jízda na koni, tenis nebo šerm. Při rozhodování o svém povolání měl možnost si vybrat stát se knězem, vojákem nebo diplomatem. Jenže ani jeden z oborů mu nebyl moc blízký. Ve svém rozhodnutí narušil tradici své rodiny a rozhodl se zabývat pedagogikou. Studoval ve Francii, později v Anglii, což, jak píše V. Sábl (1960, 202) „nejen ovlivnilo způsob jeho myšlení, ale bylo to pro něho též významnou školou diplomacie.“ Po návratu ze studií se rozhodl, že olympijské hry obnoví.

Pierre de Coubertin... se snažil o to, aby se olympijské hnutí stalo nositelem myšlenky míru a přátelství mezi národy. Inspiroval se přitom tradicí tzv. ekecheirie, posvátného míru, který vyhlašovali organizátoři antických olympijských her, aby umožnili jejich účastníkům bezpečný příjezd do Olympie, pobyt na hrách a odjezd domů. Antická ekecheiriá fungovala až překvapivě dobře, vždyť za více než jedenáct století trvání her byla porušena snad pouze šestkrát (Kosík, 2010, 22).

Coubertin svým úsilím obnovit olympijské hry, nechtěl pouze povznést sport na celosvětovou společenskou úroveň. Jeho zájmem bylo vzkříšení antických her spolu s myšlenkou, která olympijské hry charakterizovala. Byla to myšlenka kalokagathie a fair play. A ačkoli vznikly různé dokumenty, vydané mezinárodním olympijským výborem, nařídily poctivý přístup ke sportu, nedokázaly a ani nedokážou zaručit stoprocentní dodržování a zachování fair

play. Jsou pouze určitou normou, kterou by měli sportovci respektovat. (Kosík, 2010).

Olympijské hry byly pro barona Coubertina součástí reformy výchovy mladé generace a jedním z prostředků pro masový rozvoj sportu, který měl podle jeho názoru přispět k všestranné a harmonické výchově člověka. Právě v tomto smyslu pak Coubertin navazuje na další velké dědictví antického Řecka, na ideál spojení tělesné a duševní krásy, kalokagathii (Kosík, 2010, 22).

4.1.2 Mezinárodní kongres

Coubertin již v roce 1889 podal návrh francouzské vládě, aby svolala mezinárodní kongres. Na kongres byli pozváni zástupci sportovních a tělovýchovných hnutí zemí celého světa.

Kongres stanovil hlavní zásady konání olympijských her, které platí prakticky dodnes. Hry se konají vždy po čtyřech letech, všichni sportovci jsou si rovni, soutěže musí mít moderní charakter a her se mohou účastnit jen amatéři. Olympijské hry jsou mezinárodním setkáním sportovců a jako takové se konají pokaždé v jiném městě světa.... Současně kongres stanovil, které sporty mají být v programu her (Kosík, 2010, 24).

Na kongresu byl ustanoven Mezinárodní olympijský výbor, který měl za cíl obnovit tradici antických olympijských her. Zde mělo zárodek také olympijské hnutí, které vznikalo postupně a bylo zformováno v meziválečném období 20. století. Podle Olympijské charty je cílem olympijského hnutí:

- šířit myšlenku rozvoje tělesných a morálních kvalit, jež jsou základem sportu
- sportem vychovávat k lepšímu vzájemnému porozumění a přátelství a přispívat tak k vytváření lepšího a mírumilovnějšího světa

- všemožně šířit olympijské zásady pro nastolení dobré vůle mezi národy
- svolávat sportovce celého světa jednou za čtyři roky na velké sportovní slavnosti – olympijské hry (Kosík, 2010, 82).

Coubertin (1977, 15 – 16) píše o svých dojmech z kongresu následující:

Poznal jsem, že již nikdo ať vědomě či nevědomě nebude hlasovat proti obnově olympijských her. A opravdu obnova byla vyhlášena beze vší opozice na poslední schůzi 23. června. Kongresisté vykonali vážnou práci.... Sezení mělo velmi dobrý průběh. Zajímavá debata se rozpředla zejména o technických otázkách a dále o amatérismu.... Postupně jsem nechával odhlasovávat principiální zásady, jež jsem si předem vytyčil: mezidobí čtyř let, výrazně novodobý ráz soutěží, vyloučení žactva z účasti,... dále jmenování Mezinárodního výboru, zásadně stálého a trvalého ve svém složení, jehož členové by byli zástupci olympismu ve svých zemích.

4.2 Novodobé olympijské hry

4.2.1 První novodobá olympiáda

Původním Coubertinovým záměrem bylo uskutečnit první novodobé hry v Paříži roku 1900. Svůj názor však změnil po dlouhých rozhovorech s řeckým obchodníkem a spisovatelem Demetriem Vikelasem, který ho přesvědčil, že Řecko je schopné tyto velkolepé sportovní slavnosti uspořádat. „První novodobé olympijské hry byly zahájeny v Athénách za krásného slunečného jarního dne 6. dubna 1896. Ukončeny byly 14. dubna. Zúčastnili se jich sportovci ze třinácti zemí světa, což byl určitě obrovský úspěch. Celkový počet sportovců dosáhl čísla 311“ (Somr, 2003, 250).

4.2.2. Krátce o dalších hrách

Rok 1896 se stal velkým mezníkem v historii sportu. Druhé olympijské hry, konané v roce 1900 v Paříži, úplně ztroskoty, protože je organizátoři pojali pouze jako doprovodný program světové výstavy. I další vývoj olympijských her provázely různé problémy. Například šesté hry roku 1916 v Berlíně byly zrušeny z důvodu vypuknutí první světové války. Zamarovský (2003, 228) poznamenává důležitou myšlenku: „Případ těchto her ukázal, oč jsou olympijské myšlenky a ideály v novověku slabší než v antice: zatímco Řekové kvůli olympijským hrám odkládali války, nyní se kvůli válce odložily olympijské hry.“ Možná v historii novodobých olympijských her se událo mnoho různého, což působilo jako negativní faktor, ale na tomto místě bych se dovolil zmínit o události, která otřásla nejenom životem sportovců, ale i celým světem. 5. září 1972 na XX. letních olympijských hrách vnikli palestínští teroristé se zbraněmi do olympijské vesnice. Na místě zastřelili dva izraelské sportovce a dalších devět vzali jako rukojmí. Záchraná akce policie, pokusit se rukojmí osvobodit, se nepovedla a všichni rukojmí přišli o život (Bendl et al., 1994). V první řadě to byla tragická událost kvůli ztrátám nevinných životů sportovců. Jako druhořadou věc můžeme vnímat i to, že antická olympijská myšlenka o zachování ekecheirie zde obdržela také velkou ránu. „Přes mnohá krásná slova o míru v Coubertinových i jiných projevech udělal Mezinárodní olympijský výbor pro zachování mírového odkazu Olympie málo a nedosáhl nic“ (Zamarovský, 2003, 243).

4.3 Současný sport

4.3.1 Ekecheiria a kalokagathie

K výše uvedenému citátu lze konstatovat, že v tomto ohledu nastal veliký průlom v roce 1992, kdy Mezinárodní olympijský výbor vyzval OSN k respektování olympijského příměří. Na 58. valném shromáždění OSN byla navržena řeckou vládou rezoluce o olympijském příměří a shromážděním byla

jednohlasně přijata. „Jedná se o všeobecný mír, který se traduje již od vzniku antických her a znamená: ‚Ruce pryč od zbraní a zákaz válek a konfliktů v době konání her.‘ Dne 19.3.2004 se k rezoluci připojil i Český olympijský výbor“ (Kosík, 2010, 115).

K tématu kalokagathie v současném sportu píše Hogenová (1997, 94):

Člověk ztratil svoji jednotu, protože ztratil možnost harmonie mezi tělem a duší, ztratil míru, která byla podmínkou lidské celkovosti a nerozdělenosti.... Antický člověk žil „všeobecně“,... středověký věděl o nadřazenosti duše v těle, ale nepociťoval onen absolutní protiklad mezi oběma komponentami. Teprve novověk s sebou přinesl absolutní propast mezi duší a tělem.“

Člověk dle tohoto antického ideálu usiluje o krásu (tělesnou i duševní) a dobrotu. Pro svou etickou hodnotu tento ideál přitahuje v každé době určitou pozornost.... Každá doba, společnost, stávající společenský řád chápe ideu ze svého úhlu pohledu a promítá do ní své potřeby, představy, zájmy a hodnoty. Získáváme tím jakousi novou ideu ideálu, jenž může být poněkud odlišná od původního chápání ideálu... (Važanský & Hanuš, 1997).

Pokud by se tedy člověk chtěl vydat po cestě k dokonalosti a kráse, měl by především poznat sám sebe a zdokonalovat své kvality.... Dnešní doba však klade velký důraz na výkonnost.... Cesta k rozpoznání naší identity vede spíše skrz Kalokagathii, než pouze přez (*sic*) dosažení určitého výkonu či výkonnosti v něčem (Gintel & Jirásek, 1997).

4.3.2 Fair play

Fair play není zajisté žhavou novinkou a tradiční literatura hodnotí tento fenomén jako čistou, čestnou hru podle pravidel.... Určitá pravidla jsou nutností každé hry..., ale kolébka sportovních her v náboženských slavnostech... a v gentlemanském prostředí staré Anglie zdůraznila

nutnost jejich dodržování natolik, že si čistý způsob hry podle pravidel vysloužil samostatné pojmové označení. Fair play se však v průběhu času stalo symbolem ocenění a ohodnocení etického jednání v herním světě..., takže je možno na obyčejnou slušnou hru dodržující pravidla nahlížet dokonce jako na něco neobyčejného, zvláštního, zasluhujícího si vyzdvižení a cenu. V tomto smyslu můžeme... fair play hodnotit... jako zdůrazňování výjimky místo samozřejmosti a... běžné povinnosti (Jirásek, 2000).

Podle Olympijské charty by měl sportovec, účastníci se olympijských her (ale podle mne i každý jiný), splňovat kvalifikační kodex. Ten mimo jiné stanovuje, že nejenom závodníci, ale také trenéři, instruktoři nebo jiní funkcionáři budou respektovat ducha fair play a zásady nepoužití násilí (Kosík, 2010).

V nejvyšší rovině je fair play součástí osobního postoje člověka, jeho světovým názorem, součástí jeho osobnosti, jeho charakteristikou.... Je jakýmsi ideálem, který je těžko dosažitelný, ale nutící člověka se k němu stále přibližovat.... Vychází tedy ze základních lidských hodnot a etických principů, postmoderní filozofií často zpochybňovaných a relativizovaných. Je podmínkou bezkonfliktního fungování společnosti i bezkonfliktního fungování sportu (Hodaň, 2009, 203).

Zvláštním fenoménem současné doby v oblasti sportu je jeho vrcholová stránka. Sport na profesionální úrovni není vždy pouze o hře a o radosti. Výrazně zde sehrávají roli finanční odměny sportovců. Ze hry se stal velice lukrativní byznys. Pro získání triumfu a častokrát i nemalé finanční odměny, jsou jednotlivci i družstva někdy ochotni použít všechny možné prostředky, které pak myšlenku sportu a olympismu zcela křiví. Velice důrazně toto hodnotí Hogenová (1997, 95):

„Tělo“ se ve sportu stalo prostředkem k vydělávání peněz.... Výkon ve sportovních odvětvích funguje jako zboží, má svou tržní cenu, se

kterou se dá spekulovat málem jako na burze.... Výchova těla se stala výrobou výkonů.... Výkonnostní charakter tělesné výchovy na školách odřízne okamžitě ty, kteří nejsou disponováni tělesnými předpoklady k dosahování špičkových výkonů, a proto okamžitě u nich dojde k poklesu přirozené dětské touhy po pohybu.

CÍLE PRÁCE

Hlavní cíl

Hlavním cílem této práce bylo potvrdit nebo vyvrátit tři hypotézy. V teoretické části jsem pomocí historických zdrojů a odborné literatury zkoumal první hypotézu, která zní:

Podle všeobecných představ a tzv. olympijských ideálů se v antických hrách kladl vždy důraz na sportovní etiku a tato se vždy dodržovala.

K prozkoumání dvou dalších hypotéz jsem použil empirický výzkum pomocí dotazníku.

Hypotéza 2: *Dodržování pravidel a fair-play by mělo být přirozenou součástí sportu.*

Hypotéza 3: *Současní sportovci jsou záměrně vedeni k používání nepovolených zákroků.*

Dílčí cíle

K dílčím cílům, vycházejících z empirického výzkumu patřilo zodpovězení otázek týkajících se fair play, sportu a kalokagathie. Tazatel měl odpovědět také na tyto otázky:

- 1.) Co pro vás znamená fair play?
- 2.) Co vnímáte pod pojmem sport?
- 3.) Víte, co to je kalokagathia?

METODIKA

Pomocí analýzy jsem v odborné literatuře prozkoumal historická fakta a etické principy vztahující se k tématu, a pomocí syntézy jsem vytvořil z jednotlivých kompilačních prvků celek.

Empirická část výzkumu byla provedena kvantitativní metodou formou písemného dotazníku. Výhoda tohoto způsobu šetření spočívá v poskytnutí soukromí a dostatku času tazateli, což umožňuje upřímnější odpovědi. Nedostatkem se může jevit ne zcela stoprocentní návratnost rozeslaných dotazníků a též neúplnost odpovědí. Nejedná se o standardizovaný dotazník, otázky jsem tvořil samostatně.

Bylo osloveno 155 respondentů, vyplněných dotazníků se vrátilo 126. 94 respondentů je z řad aktivních sportovců (současných či bývalých), provozujících kolektivní nebo kontaktní sporty, z nichž byli 4 profesionálové, 67 jich provozovalo sport na amatérské úrovni a rekreačních sportovců odpovídalo 23. Dalších 32 respondentů bylo pouze diváky sportovních utkání. Amatérští sportovci jsou členy dorosteneckých týmů olomouckých sportovních klubů (fotbal, hokej, basketball). Ostatní sportovci a diváci vzešli z řad Armády ČR, Policie ČR, studentů FTK a z okruhu mých známých.

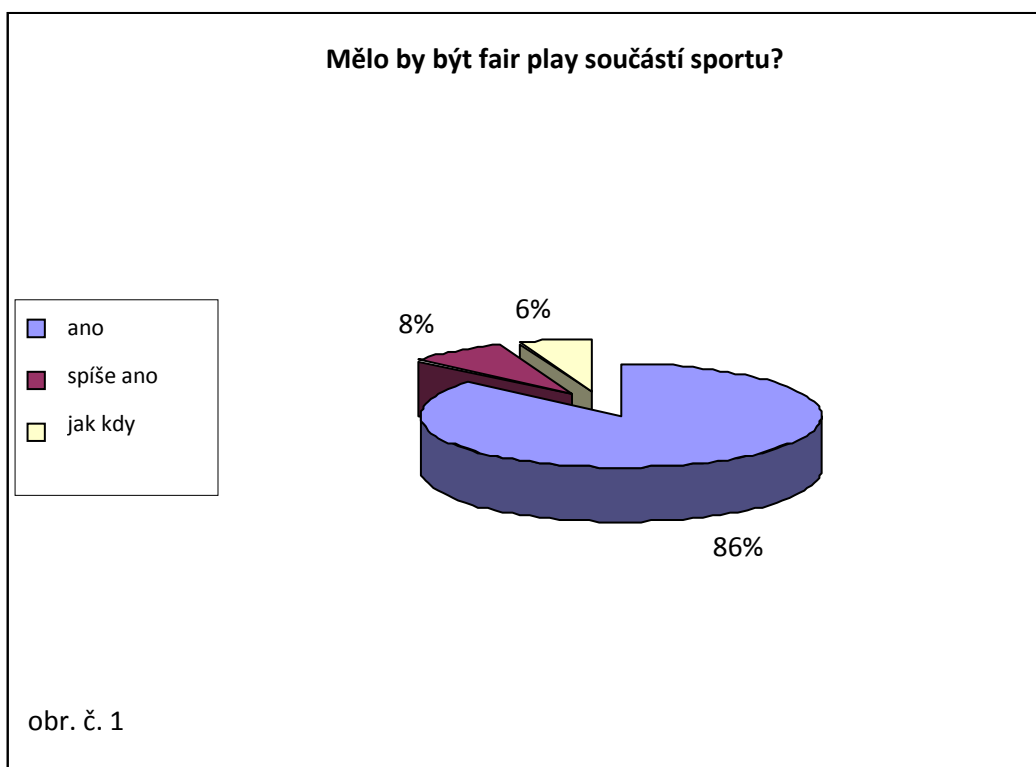
Dotazník má 3 části. V první části aktivní sportovci odpovídali na otázky týkající se jejich tréninků. Záměrem bylo zjistit, jakou roli přisuzují faulům a též zda jsou trenéry vedeni k používání nedovolených zákroků. V druhé části, určené divákům sportovních utkání, bylo cílem zjistit, jak divák vnímá nedovolené zákroky a fauly. Tuto část vyplnili i respondenti z řad sportovců. Třetí, společná část, zahrnovala otázky týkající se fair play, dále významu sportu a vysvětlení pojmu kalokagathia. V poslední řadě obsahovala tato část i doplňující demografické údaje.

Ke zpracování výsledků byly použity aplikace MS Office Word a Excel.

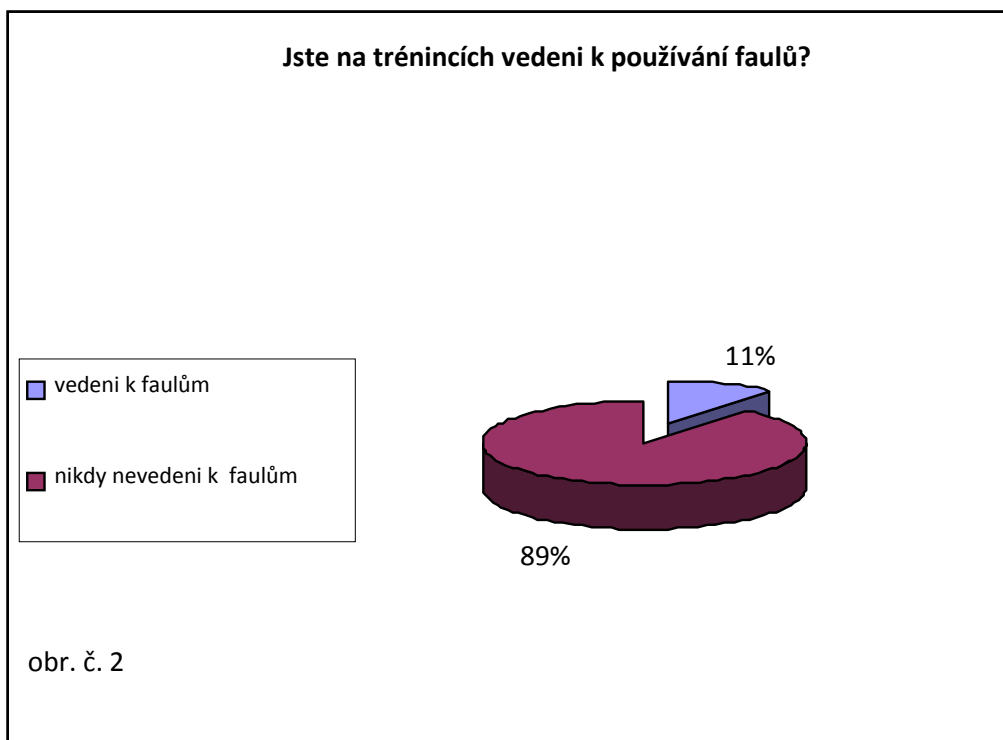
VÝSLEDKY

Hlavní výzkum

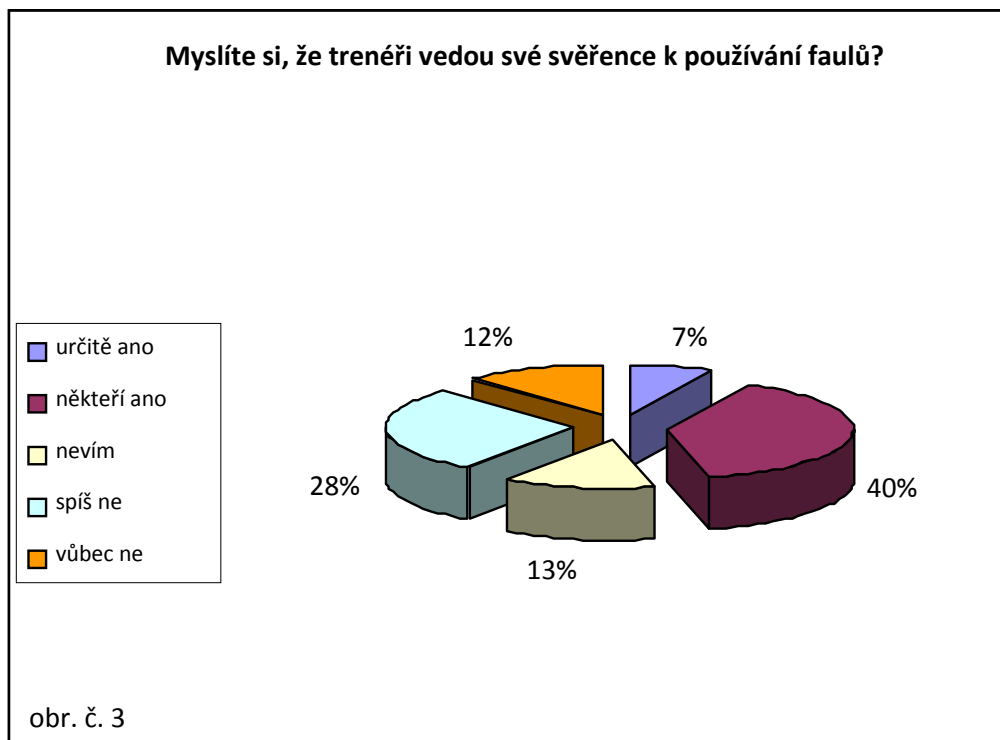
Hlavní výzkum byl zaměřen na potvrzení nebo vyvrácení třech výše uvedených hypotéz. První hypotézu jsem ověřoval z literatury podložené historickými fakty a poznatky odborníků v oboru etiky, historie, filozofie a kinantropologie. Historický výzkum ukázal, že v dějinách sportu ne vždy byly ideály antických her dodržovány. Tvzení v dalších dvou hypotézách jsem ověřoval pomocí dotazníkového šetření. Chtěl jsem zjistit stav v současném sportu a zajímal mne názor nezainteresovaných diváků i sportovců samotných.

Obrázek č. 1 vyjadřuje názor všech dotazovaných v pozici diváka o důležitosti fair play ve sportu. 94 % osob se shodlo, že fair play patří ke sportu a mělo by být jeho přirozenou součástí. Žádný z tázaných nevyužil možnost odpovědi „ne“ nebo „nevím“.

Obr. č. 2: *Jste na trénincích vedeni k používání faulů?* U této otázky mne zajímalo, jak se k tomu vyjádří sportovci. Z aktivních sportovců se 83 účastní pravidelných tréninků (většinou jsou to sportovci hrající na amatérské úrovni) a 11 tréninky nemá (sportují rekreačně).

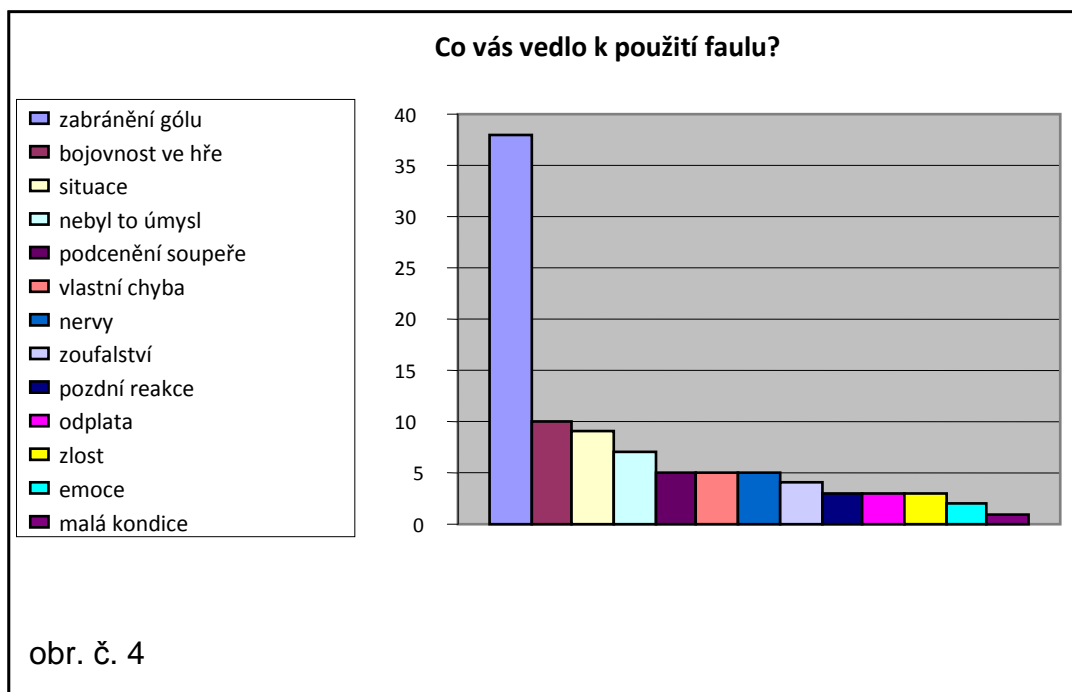

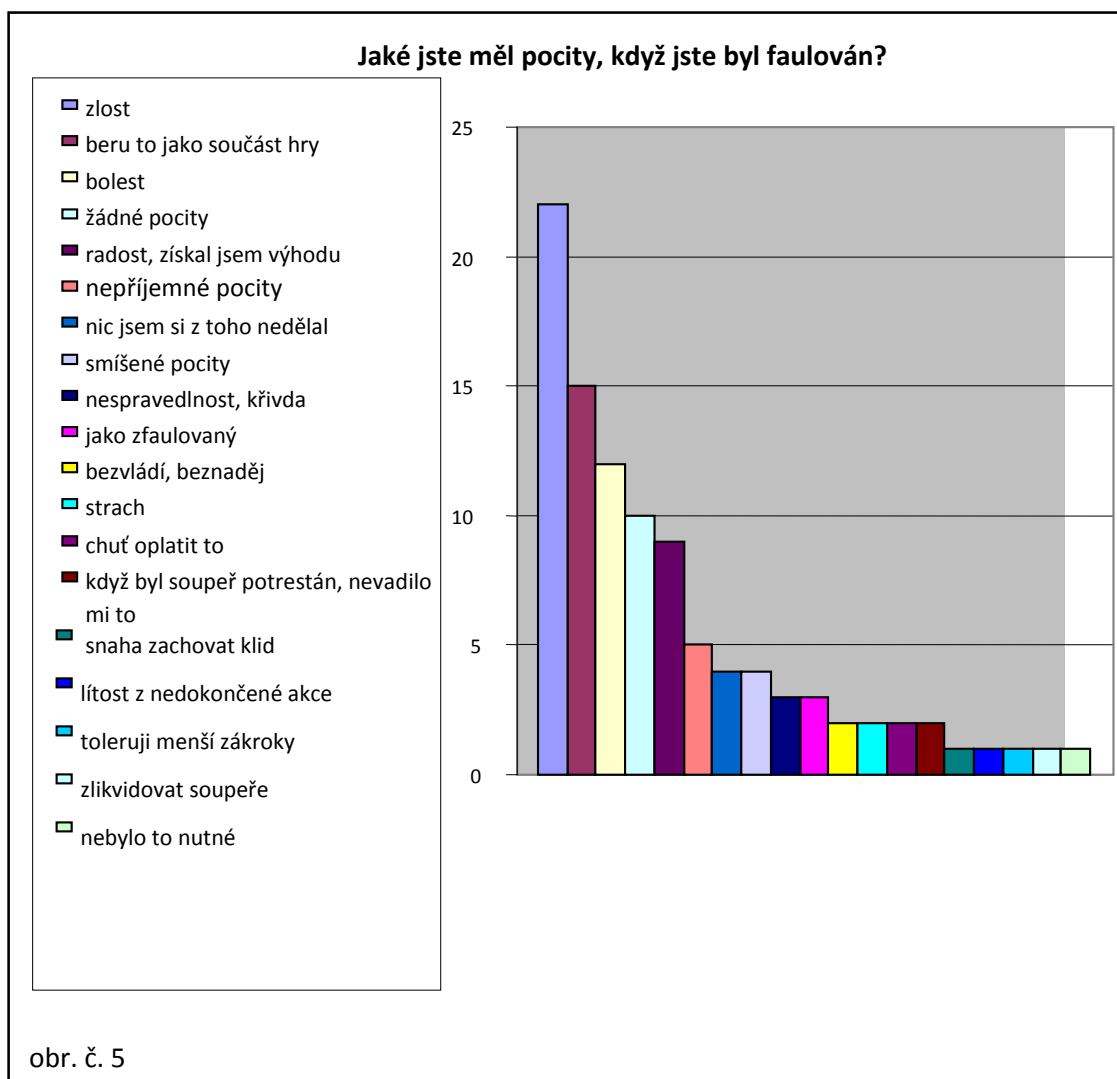
Obr. č. 3 poskytuje informace, co si myslí diváci sportovních utkání. Zajímavé je porovnání: 89% sportovců tvrdí, že k faulování je trenér nevede, přičemž 47% diváků včetně výše tázaných sportovců si myslí, že ano.

Dílčí výzkum

Z dílčího výzkumu zde mohu doložit další zajímavé poznatky.

1.) Většina sportovců přiznala, že fauly používá, a že byli faulováni. Výjimku tvořilo 7 nefaulovaných hráčů a 9 těch, kteří nikdy nepoužili faul. Ti, kteří fauly používají byli dotázáni, co je k tomu vedlo (obr. č. 4). Nejčastější odpověď byla: zabránění bodování, gólu nebo zastavení protiútoky. Ti, kteří byli faulováni, měli popsat své pocity (obr. č. 5).

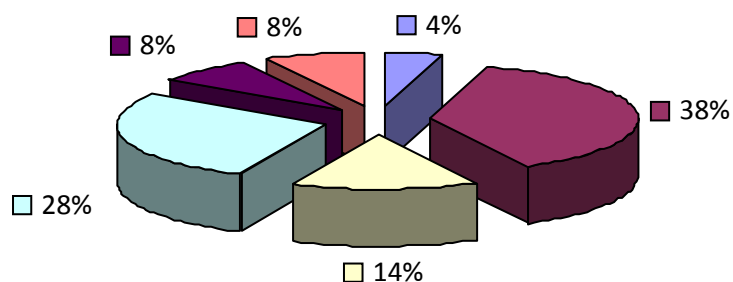
V tabulce na obr. č. 5 můžeme vidět, že u faulovaných hráčů převažují negativní pocity. Ze stovky popsanych pocitů, je 52 negativních či nepříjemných.

2.) Výsledky dalšího dílčího výzkumu odhalují, jak tázání vnímají používání faulů v zápasech. Zvláště jsem vyhodnotil sportovce, kteří byli faulováni, sportovce, kteří používají faul a zvláště pouhé diváky.

Porovnáme-li výsledky zobrazených na obr. č. 6 a 7 vidíme, že jsou vyrovnané. Přibližně 40% sportovců má názor, že by se *fauly neměly vyskytovat vůbec*. Většina (cca. polovina hráčů) zaujímá neutrální postoj. Zbytek buď nemá na tuto problematiku žádný názor, nebo tvrdí, že je faulů málo.

Jak vnímáte používání faulů v zápasech? (faulovaní sportovci)

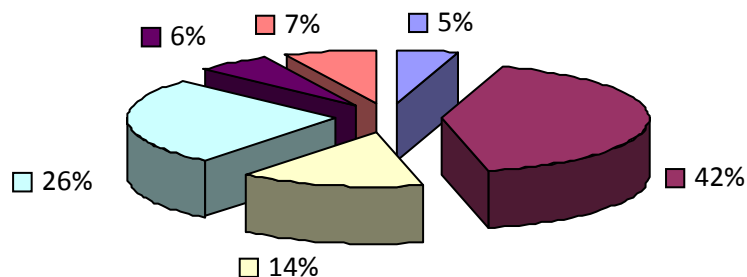
■ je tam toho málo	■ když je zákrok přiměřený, je to v pořádku
■ někdy je zákroků moc	■ jsou zbytečné, ale menší se dají tolerovat
■ neměly by se vyskytovat vůbec	■ nemám na to žádný názor

obr. č. 6

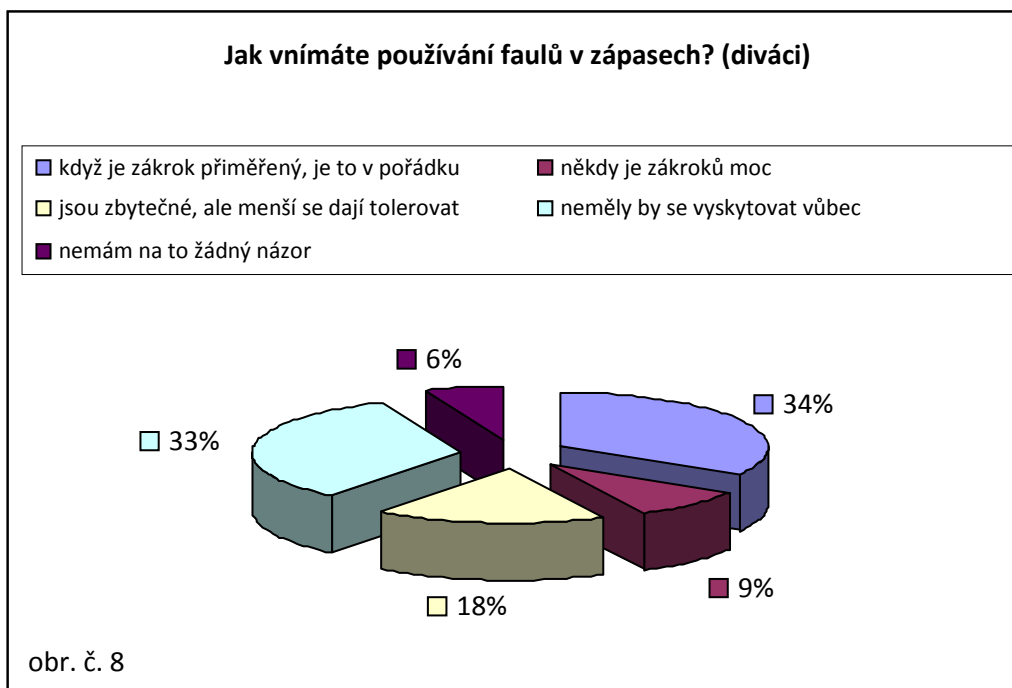
Jak vnímáte používání faulů v zápasech? (sportovci, kteří používají fauly)

■ je tam toho málo	■ když je zákrok přiměřený, je to v pořádku
■ někdy je zákroků moc	■ jsou zbytečné, ale menší se dají tolerovat
■ neměly by se vyskytovat vůbec	■ nemám na to žádný názor

obr. č. 7

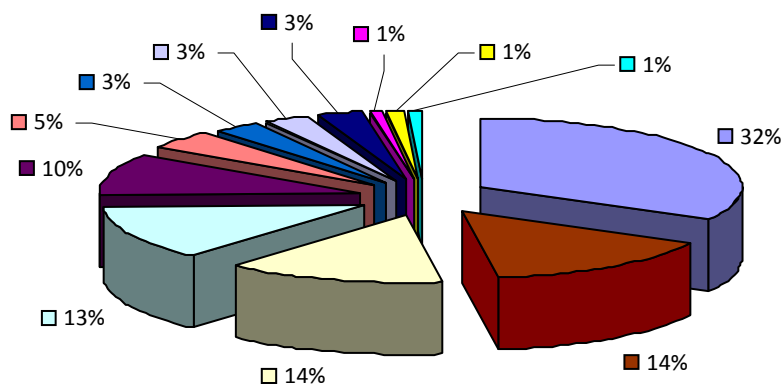
Jak můžeme vidět na obr. č. 8, diváci vnímají problematiku podobně jako aktivní sportovci. Třetina diváků by uvítala, kdyby se ve sportu fauly vůbec nevyskytovaly. Přes 60% má neutrální názor (přiměřený zákrok, menší zákrok se dá tolerovat). V porovnání se sportovci je zde menší rozdíl v tom, že ani jeden divák nezaškrtl možnost „je tam toho málo“.

3.) Dále mne zajímalo, co znamená fair play pro dotázaného osobně. Při této otázce již nebyly předem dané odpovědi, ale účelem bylo zjistit vlastní názor jednotlivců. V obou skupinách, jak ukazují grafy na obr. 9 a 10, nejvíc převládá názor, že fair play je čistá, spravedlivá, čestná nebo férová hra (u sportovců 39%, u diváků 50%). Druhým výrazným názorem u sportovců (14%) je hra podle pravidel a se stejným počtem odpovědí hra bez zákeřných nebo zbytečných faulů.

Co pro vás znamená fair play? (sportovci)

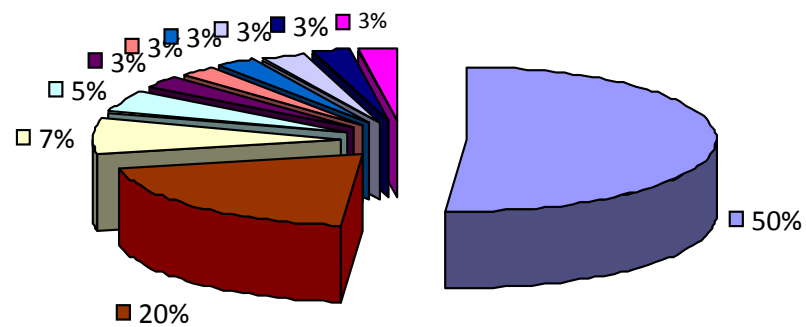
■ čistá, spravedlivá, čestná, férová hra	■ hra v rámci pravidel
■ hra bez zákeřných nebo zbytečných faulů	■ slušné chování k soupeři i rozhodčím
■ tolerance, respektování soupeře	■ přiznat se k porušení pravidel
■ nepodvádět	■ uznání chyby
■ neobvyklý správný skutek i na úkor vlastní ztráty	■ součást sportu i života
■ ctnost	■ nudná hra

obr. č. 9

Také u diváků se názor „hra v rámci pravidel“ umístil na druhém místě. Další odpovědi nejsou tak významně zastoupeny, třetí nejčastější (7%) popisuje fair play jako úctu k soupeři.

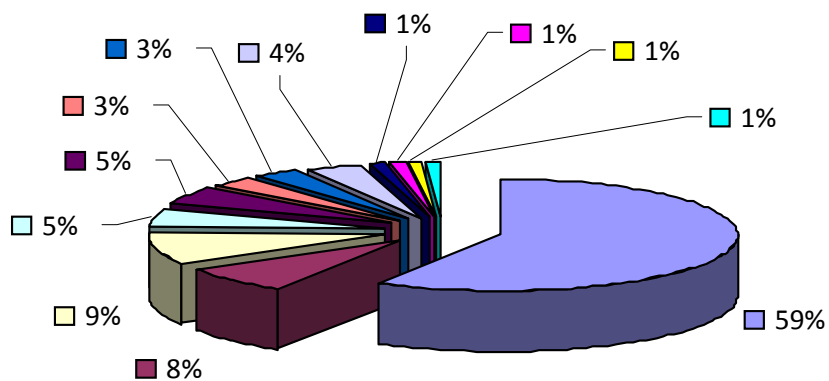
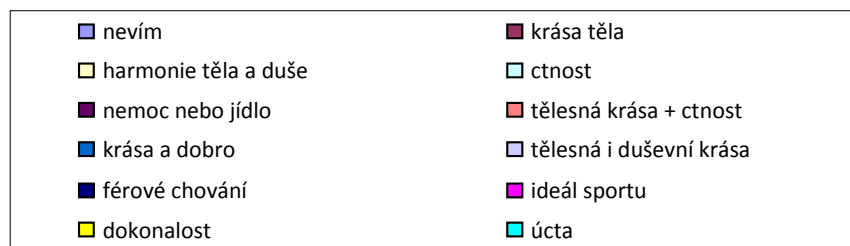
Co provás znamená fair play (diváci)

obr. č. 10

4.) Další otázkou dotazníku bylo: Víte, co je to „kalokagathia“? Překvapivě, u obou skupin respondentů, převládala odpověď nevím. 19% odpovědí lze pokládat za správnou.

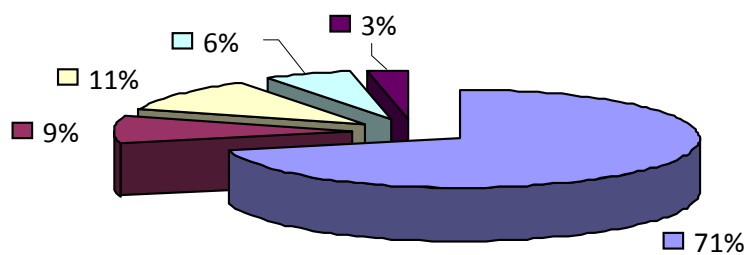
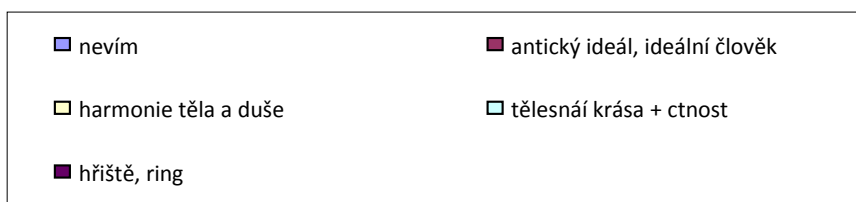
Víte, co to je kalokagathia? (sportovci)

obr. č. 11

V této otázce procentuálně hůře dopadli diváci. Zde až 79% tázaných neznalo odpověď na otázku. K správné odpovědi se jich přiblížilo 26%.

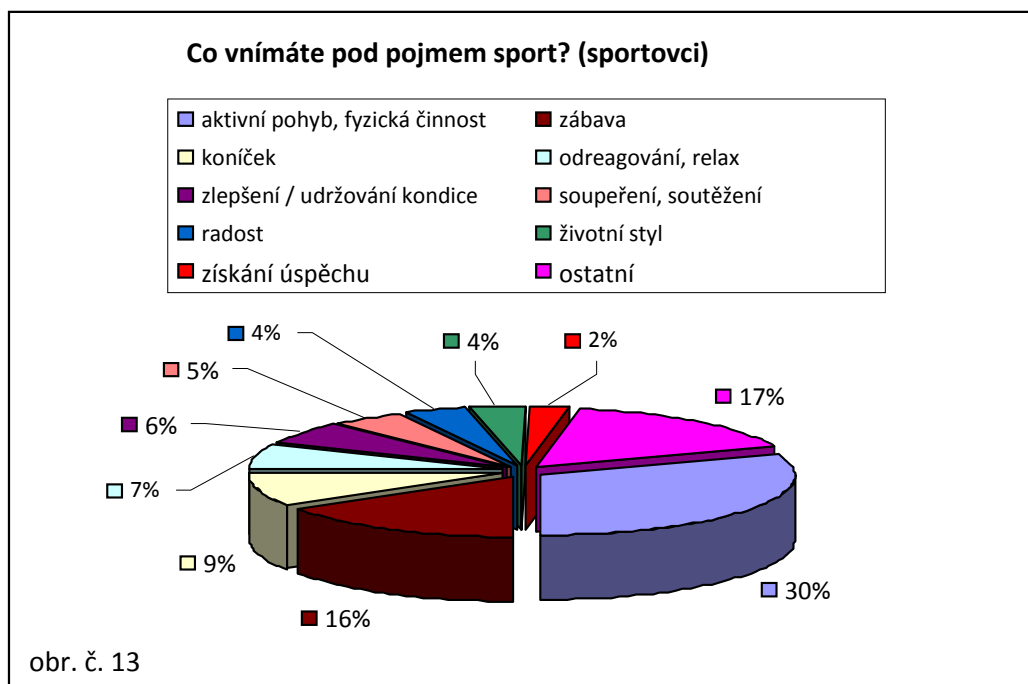
Víte, co to je kalokagathia? (diváci)

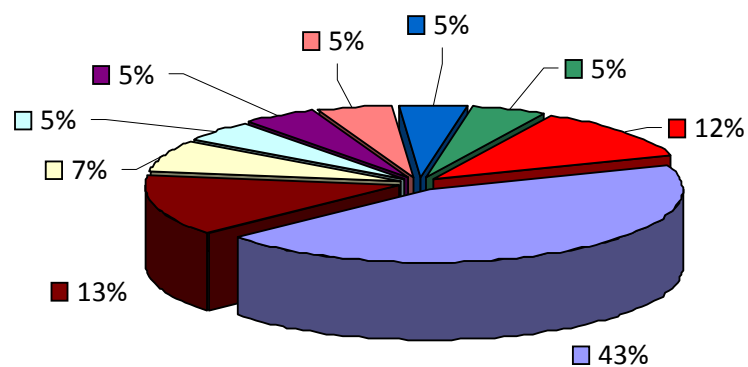
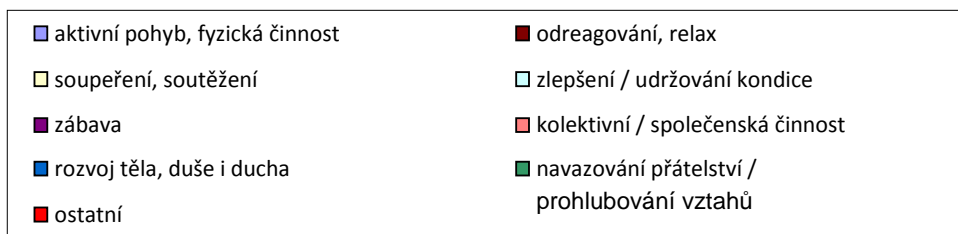
obr. č. 12

5. Poslední otázkou dílčího výzkumu byla otázka, „co vnímáte pod pojmem sport?“ Do grafu jsem zakomponoval nejčastější odpovědi, z nichž jednoznačně převažuje „aktivní pohyb nebo fyzická činnost“, a to jak u sportovců (30%), tak i u diváků (43%). Další pohled na sport se pak ve skupinách liší. Pro sportovce je to spíše zábava (16%), koníček (9%), relaxace (7%) a způsob k zlepšení či udržení kondice (6%). U diváků na dalších místech po aktivitě je relaxace (13%) a soutěžení (7%).

Ve skupině *ostatní* jsou zahrnuty odpovědi s nejmenší frekvencí, většinou jeden nebo dva respondenti. U sportovců sem patří: napětí, vítězství, vrcholová kondice, kultura těla, seberealizace, moderní náboženství, možnost vydělat peníze, profesionální přístup, poznávání dalších lidí, byznys, dřina, soustředěnost, píle, odvaha, či jednoduše fotbal. U diváků to zase bylo: byznys, koníček, zdraví, životní styl nebo celkem vtipně poznamenané – možnost dobrovolně se zmrzačit.

Co vnímáte pod pojmem sport? (diváci)

obr. č. 14

DISKUSE

Mnozí z nás vnímají, že sport by neměl být pouze nástrojem k vydělávání velkých peněz, ale především cestou k pohybu a k radosti z něj, formou zábavy, prostředkem ke zlepšení kondice, zdraví a způsobem odreagování. V tom byli, pro mnoho generací před námi, velmi dobrým příkladem starověcí Řekové. Vnímali, že k harmonickému rozvoji lidské osobnosti je potřeba pečovat jak o tělo, (pomocí sportování, cvičení), tak i o duševní složku člověka (vzděláním, uměním). Tento ideál, nazvaný kalokagathia, provozovali v gymnasiích, v nichž byli všestranně vzděláváni. Víme ale, že ve Spartě se toto vzdělávání omezilo v pouhé tělesné cvičení, přičemž duševní rozvoj spartánské mládeže stagnoval.

Opačnou filosofii prosazovala za středověku církev, která hlásala asketický způsob života. Byl zákaz veřejného tělesného cvičení a sportování. Navíc obyčejnému lidu nebylo dopřáno ani základního vzdělání, a proto pro ně platilo, že to, co řekne kněz, je svaté. Jenom díky lidské vynalézavosti si vesničané mohli „zasportovat“ prostřednictvím pracovních úkonů, které kreativně využili k soutěžení. Změnu ve středověkém myšlení přinesl ideál rytířství, který vznikl z praktických důvodů - k přípravě obrany. I rytířské ctnosti vycházely z kořenů kalokagathie. Rytíř musel být nejen skvělý bojovník, střelec a jezdec, ale musel mít i morální kredit a též ovládat lyrické umění.

V minulosti mnoho hlasů vyzvalo k obnovení nositelky ideje kalokagathie – olympijských her. To se povedlo až baronu Coubertinovi, který nejen, že obnovil olympijské hry, ale také vypracoval všechny atributy, které se k ní vztahují. I přesto, že olympijské hry by měly být nositeli antického ideálu soutěžení podle pravidel, bez jakýchkoli faulů a podvodů, v praxi vídáváme opak.

Lze konstatovat, že ideály ani v antickém světě nebyly vždy naplňovány. Můžeme však říci, že v době antiky porušení pravidel, podplácení a korupce byly stíhány mnohem přísněji než dnes. Sportovce jeho podvod či neférové jednání stálo velké jmění, ostudu a opovržení.

Při přípravě dotazníku k empirickému výzkumu jsem nezaujal zcela neutrální postoj. Doufal jsem, že mé přesvědčení o tom, že trenéři vedou své svěřence k používání faulů, se v dotazníkovém šetření potvrdí. Kriticky musím konstatovat, že výše uvedené výsledky tento můj názor nepotvrdily. Pokud byly odpovědi sportovců upřímné, tak pouze desetina z nich je na trénincích k faulům vedena.

Výzkum sice nebyl prováděn mezi sportovci na reprezentační úrovni, nýbrž většinou v okruhu mládeže v dorosteneckém věku. Přesto se domnívám, že má určitou vypovídající schopnost ve smyslu vnímání fair play sportovci.

ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusil stručně shrnout historii sportu, hlavně olympijských her, se záměrem potvrdit či vyvrátit hypotézu, že v antické době, nebo v rytířském středověku byl sport provozován pokaždé ve sportovním duchu. Chtěl jsem zjistit, co vlastně znamená, v dnešní době často zmiňovaná, „olympijská myšlenka“, kde měla svůj počátek, jaký měla základ a jak byla prakticky provozována.

Historický přehled nám ukázal, že stejně jako dnes, ani v antickém Řecku nebyla pokaždé ideální situace. Již ve starověkých olympijských hrách se můžeme setkat s podvody, korupcí, ovlivňováním a nepoctivým jednáním. Žádná idea, byť by byla sebe vznešenější a dokonalá, nedokáže donutit člověka respektovat určitá pravidla a jednat poctivě, když mu jde o slávu, peníze a moc. To nám dokazují nejenom historická fakta, ale také každodenní aktuální zprávy a také zkušenosti z našeho okolí.

Nechtěl jsem zůstat pouze při shromažďování historických údajů a faktů. Dalším cílem mé práce bylo ověřit si názory současných lidí různého věku, pohlaví i vzdělání, kteří buď aktivně sportují, nebo sportovali, nebo jsou pouze diváky sportovních utkání. Zajímalo mne, jak vnímají fair play a používání faulů v zápase. Nejvíc mne zajímal názor aktivních hráčů.

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že se fair play obecně považuje za součást sportu. Podle odpovědí sportovců se to ne vždy daří a důvodem používání faulů jsou různé motivy. Za poctivé pokládám přiznání sportovců, že používají fauly a také, že když jsou sami faulováni, není to pro ně vždy příjemné. Překvapující bylo pro mne tvrzení většiny sportovců (89%), že nejsou vedeni trenérem k používání faulů. Názor diváků se poměrně liší, téměř polovina (47%) je přesvědčena, že k záměrnému navádění trenérů k používání faulů dochází.

SOUHRN

Cílem bakalářské práce bylo prozkoumat etiku a fair play ve sportu. V teoretické části jsem se zaměřil na získání informací z různých literárních zdrojů. Předmětem teoretické části bylo pomocí těchto zdrojů shromáždit fakta o původu, vývoji a vlivu antického ideálu kalokagathie nejen na antického člověka, ale také na lidstvo v průběhu sportovních dějin, vedoucích až k dnešním dnům. V empirické části jsem se zaměřil na současného sportovce a sportovního diváka. Vcelku pozitivním konstatováním je, že fair play je i dnes vnímáno jako nezbytná součást sportu.

SUMMARY

The main goal of the thesis was to study ethics and fair play in sports. The object of theoretical part is based on obtaining information from the various sources, both literature. Furthermore the objective was to gather the facts about the origin, development and influence of an antique ideal – kalokagathia considering its effect not only upon the antique person but also upon the mankind throughout the sports history until nowadays. The empirical part is focused on today's sportsmen and sport viewers. Altogether, positive statement is, that also today fair play is considered as a necessary component of sport.

REFERENČNÍ SEZNAM

Anzenbacher, A. (1994). *Úvod do etiky*. Praha: Zvon.

Bendl, V. et al. (Eds.). (1994). *Kniha olympijských her*. Praha: Nakladatelství Svoboda.

Bible, překlad 21. století (2009). Praha: Bibion, o. s.

Brychta, P. (2010). *Právní aspekty sportu na příkladu fotbalu*. Diplomová práce. Právnická fakulta UP Olomouc.

Coubertin, P. de. (1988). *Óda na sport*. Praha: Olympia.

Coubertin, P. de. (1977). *Olympijské paměti*. Praha: Olympia.

Evropská komise. (2007). *Bílá kniha o sportu*. Lucemburk: Úřad pro úřední tisky Evropských společenství.

Evropská sportovní charta & Kodex sportovní etiky. (2001). Praha: Disre.

Gintel, A. & Jirásek, I. (1997). Kalokagathia a výkonnost. *Kalokagathia – nové dimenze a výzvy, Sborník z II. výroční konference o výchovných a rekreačních aktivitách v přírodě*. s. 78.

Grexa, J. (2007). *Přehled světových dějin sportu*. Brno: Masarykova univerzita.

Hodaň, B. (2009). *K problému filozofické kinantropologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Hogenová, A. (1997). *Etika a sport*. Praha: Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum.

Hogenová, A. (2009). *Éthos ve výchově, umění a sportu*. Éthos ve výchově, umění a sportu. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

Hradečný, P., Dostálová, R., Hrochová, V., Oliva, P. & Vavřínek, V. (1998). *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Jirásek, I. (2000). Fair play a postmoderní společnost. *Olympijské ideály v současném světě*. Sborník. s. 6 – 8.

Kosík, M. (2010). *Olympismus*. Brno: Tribun EU s. r. o.

Mžyková, M. (2006). *Karusely*. Liberec: Národní památkový ústav.

Sábl, V. (1960). *Od Olympie k Římu 1960*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství.

Sábl, V. (1980). *Olympijské pověsti a příběhy*. Praha: Olympia.

Somr, J. (2003). *Dějiny sportu*. Praha: Fontána.

Thompson, M. (2004). *Přehled etiky*. Praha: Portál, s. r. o.

Vážanský, M. & Hanuš, R. (1997). Antická idea v dvojím pojetí výchovy. *Kalokagathia – nové dimenze a výzvy*. Sborník. s. 31 - 35.

Zamarovský, V. (2003). *Vzkříšení Olympie*. Praha: Euromedia Group, k. s. – Knižní Klub ve spolupráci s nakladatelstvím Erika, spol. s r. o.